CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
JULIANE KOKOTT
prezentate la 26 iunie 2008 [1]

I — Introducere

1. În cadrul prezentei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare, Curtea este consultată cu privire la validitatea unei decizii a Comisiei Europene din anul 1997 cu privire la dreptul ajutoarelor de stat. Cu ocazia acelei decizii, Comisia a decis să nu ridice nicio obiecție împotriva modificării unei scheme de ajutor franceze, instituită în vederea susținerii difuziunii radiofonice – ajutorul de stat nr. N 679/97 – (denumită în continuare „decizia în litigiu").

2. Schema de ajutor urmărește să susțină financiar posturi de radio de dimensiuni mici, cu audiență locală, așa-numitele *radios associatives* [2] . În acest scop, încă din anii '80 a fost înființat un „fond de susținere a difuziunii radiofonice" [3] care s-a finanțat prin intermediul unei taxe parafiscale impuse asupra publicității difuzate pe teritoriul Franței – atât publicității difuzate prin intermediul radioului, cât și celei difuzate prin intermediul televiziunii. În intervalul relevant pentru prezenta cauză, taxa a fost impusă și publicității difuzate din străinătate care are ca destinație Franța.

3. Prezenta cauză se concentrează pe întrebarea dacă această modalitate de finanțare a unei scheme de ajutor naționale ar trebui să fie acceptată de Comisie. Ea oferă Curții ocazia de a proceda la clarificarea jurisprudenței sale inițiate odată cu Hotărârea van Calster și Cleeren [4] și a efectelor acesteia, și anume, pentru prima dată, cu privire la o schemă de ajutor notificată Comisiei.

1 — Limba originală: germana.

2 — În legătură cu fenomenul cunoscut în Germania sub numele *Bürgermedien* (N. T. *„mass-media comunitară"*), în special așa-numitul *Bürgerfunks* (N. T. *„radiodifuziune asociativă"*) în domeniul radiodifuziunii, a se vedea, de exemplu, informațiile furnizate de Landesanstalt für Medien Nordrhein-Westfalen (Oficiul Regional pentru Media al Landului Nordrhein-Westfalen) la adresa http://www.lfm-nrw.de/hoerfunk/buergerfunk/ (ultima dată vizitată la 26 februarie 2008).

3 — Fonds de soutien à l'expression radiophonique (FSER), instituit inițial prin Decretul nr. 82-973 din 17 noiembrie 1982 (JORF din 18 noiembrie 1982, p. 3460), în vigoare de la 1 ianuarie 1983. Informații detaliate cu privire la acest fond se găsesc, de exemplu, la adresa http://www.ddm.gouv.fr/rubrique.php3?id_rubrique=40 (ultima dată vizitată la 24 aprilie 2008).

4 — Hotărârea din 21 octombrie 2003, van Calster și Cleeren (C-261/01 și C-262/01, Rec., p. I-12249).

II — Cadrul juridic

[…]

A — *Dreptul comunitar*

4. Decizia în litigiu a fost adoptată în 1997. Prin urmare, cadrul legislativ comunitar al prezentei cauze este reprezentat de dispozițiile Tratatului CE, astfel cum au fost modificate prin Tratatul de la Maastricht [5].

[…]

5. Articolul 92 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 87 CE) prevedea la acea dată, între altele:

„(1) Cu excepția derogărilor prevăzute de prezentul tratat, sunt incompatibile cu piața comună ajutoarele acordate de state sau prin intermediul resurselor de stat, sub orice formă, care denaturează sau amenință să denatureze concurența prin favorizarea anumitor întreprinderi sau a producerii anumitor bunuri, în măsura în care acestea afectează schimburile comerciale dintre statele membre.

(3) Pot fi considerate compatibile cu piața comună:

(c) ajutoarele destinate să faciliteze dezvoltarea anumitor activități sau a anumitor regiuni economice, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale într-o măsură care contravine interesului comun […];

(d) ajutoarele destinate să promoveze cultura și conservarea patrimoniului, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale și de concurență în Comunitate într-o măsură care contravine interesului comun;

[…]”

5 — Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat la Maastricht la 7 februarie 1992 (JO 1992, C 191, p. 1). Întrucât Tratatul de la Amsterdam (JO 1997, C 340, p. 1) a intrat abia la 1 mai 1999 în vigoare, modificările aduse de acesta Tratatului CE și renumerotarea articolelor sale cauzată de aceste modificări nu prezintă relevanță în speță.

6. Articolul 93 alineatul (3) din Tratatul CE [devenit articolul 88 alineatul (3) CE] prevede:

„Comisia este informată în timp util pentru a-și prezenta observațiile cu privire la proiectele care urmăresc să instituie sau să modifice ajutoarele. În cazul în care apreciază că un proiect nu este compatibil cu piața comună în conformitate cu dispozițiile articolului 92, Comisia inițiază fără întârziere procedura prevăzută la alineatul (2). Înainte de pronunțarea unei decizii finale, statul membru în cauză nu poate pune în aplicare măsurile preconizate."

B — *Dreptul național*

7. Schema de ajutor franceză aflată în discuție în prezenta cauză a fost adoptată în anul 1982 și a intrat pentru prima dată în vigoare la 1 ianuarie 1983. De atunci, aceasta a fost în repetate rânduri prelungită și modificată. În versiunea sa aplicabilă în anul 2001, aceasta se întemeiază, pe de o parte, pe dispozițiile Legii nr. 86-1067 din 30 septembrie 1986 privind libertatea de comunicare [6] și, pe de altă parte, pe Decretul nr. 97-1263 din 29 decembrie 1997 pentru punerea în aplicare a acestei legi, de instituire a unei taxe parafiscale în favoarea unui fond de susținere a difuziunii radiofonice [7].

8. Articolul 80 din Legea nr. 86-1067 prevede următoarele:

„Serviciile de radiodifuziune sonoră prin unde hertziene ale căror resurse comerciale care provin din mesaje difuzate și care prezintă un caracter de publicitate pentru o marcă sau de sponsorizare sunt mai mici de 20 % din cifra lor de afaceri totală beneficiază de un ajutor în funcție de modalitățile stabilite prin decret […].

Finanțarea acestui ajutor este asigurată prin impozitarea resurselor provenite din publicitatea difuzată prin radiodifuziune sonoră și prin televiziune.

Remunerația percepută de serviciile de radiodifuziune sonoră prin unde hertziene cu ocazia difuzării de mesaje destinate susținerii acțiunilor colective sau de interes general nu este luată în considerare pentru determinarea pragului prevăzut la alineatul 1 al prezentului articol."

6 — Loi n° 86-1067 relative à la liberté de communication (JORF din 1 decembrie 1986, p. 11755); această lege este aplicabilă astfel cum a fost modificată prin articolul 25 din Legea nr. 89-25 din 17 ianuarie 1989 (JORF din 18 ianuarie 1989, p. 728) și prin articolul 27 din Legea nr. 90-1170 din 29 decembrie 1990 (JORF din 30 decembrie 1990, p. 16439).

7 — Décret n° 97-1263 portant création d'une taxe parafiscale au profit d'un fonds de soutien à l'expression radiophonique (JORF din 30 decembrie 1997, p. 19194).

9. Articolul 1 din Decretul nr. 97-1263 prevede:

„Se instituie, începând cu 1 ianuarie 1998, pentru o durată de cinci ani, o taxă parafiscală asupra publicității difuzate prin radiodifuziune sonoră și prin televiziune destinată finanțării unui fond de ajutor pentru titularii unei autorizații de servicii de radiodifuziune sonoră prin unde hertziene ale căror resurse comerciale care provin din mesaje difuzate și care prezintă un caracter de publicitate pentru o marcă sau de sponsorizare sunt mai mici de 20 % din cifra lor de afaceri totală.

Această taxă are ca obiect favorizarea difuziunii radiofonice.”

10. Articolul 2 din Decretul nr. 97-1263 prevede:

„Taxa se aplică sumelor, cu excepția comisionului agenției și a taxei pe valoarea adăugată, plătite de autorii anunțurilor pentru difuzarea mesajelor lor publicitare având ca destinație teritoriul francez.

Taxa este datorată de persoanele care asigură comercializarea acestor mesaje publicitare.

Prin ordin comun al miniștrilor bugetului și comunicațiilor se stabilește nivelul de impozitare pe tranșe de venituri trimestriale percepute de regiile care datorează această taxă, în următoarele limite:

[…]

II. Publicitatea prin intermediul televiziunii

Până la 3 milioane inclusiv[…]	6 500
[…]	
de la 780 până la 840 de milioane inclusiv[…]	7 602 070
de la 840 până la 900 de milioane inclusiv[…]	8 181 250
peste 900 de milioane[…]	8 760 480.” [8]

8 — Cifrele sunt exprimate în FRF. În cadrul reglementării anterioare, aferentă perioadei 1993-1997, potrivit articolului 2 din Decretul nr. 92-1053 din 30 septembrie 1992 (Décret n° 92-1053 portant renouvellement d'une taxe parafiscale au profit d'un fonds de soutien à l'expression radiophonique, JORF Nr. 228 din 1 octombrie 1992) mai erau încă valabile următoarele plafoane pentru nivelurile tarifare respective (cifre exprimate din nou în FRF): până la 3 milioane inclusiv: 4 430; […]; de la 780 până la 840 de milioane inclusiv: 5 175 000; de la 840 până la 900 de milioane inclusiv: 5 569 270; peste 900 de milioane: 5 963 570.

11. Potrivit articolului 3 din Decretul nr. 97-1263, venitul net obținut din această taxă se plătește la *Fondul de susținere a difuziunii radiofonice*, care constă într-un cont individualizat în contabilitatea Institutului Național al Audiovizualului [9].

12. Articolul 4 din Decretul nr. 97-1263 prevede că această taxă se aplică, se lichidează și se recuperează în contul Fondului de susținere de către direcția generală a impozitelor [10], cu respectarea acelorași reguli, garanții și sancțiuni precum cele prevăzute pentru taxa pe valoarea adăugată.

13. Articolele 7-20 din Decretul nr. 97-1263 prevăd regimul ajutoarelor plătite de Institut national de l'audiovisuel și finanțate din venitul net obținut din taxa plătită la Fondul de susținere. Beneficiază de aceste ajutoare titularii unei autorizații de servicii de radiodifuziune sonoră prevăzuți la articolul 1 din respectivul decret.

14. Potrivit articolului 7 din decretul menționat, ajutoarele sunt atribuite, în limita fondurilor disponibile, de o comisie, ale cărei organizare și funcționare sunt reglementate de această dispoziție, precum și de articolele 8-11 din același decret.

9 — Institut national de l'audiovisuel.

10 — Direction générale des impôts.

15. Decretul nr. 97-1263 reglementează trei tipuri de ajutor:

— o *subvenție pentru instalare* în conformitate cu articolele 12 și 13 din decret, al cărei cuantum este limitat la 100 000 FRF, care se acordă posturilor de radio nou-autorizate;

— un *ajutor pentru echipamente,* în temeiul articolului 14 din decret, care se poate atribui pe baza unui dosar prezentat de postul de radio respectiv, și anume doar o dată pentru fiecare perioadă de cinci ani, și nu la mai puțin de cinci ani de la acordarea unei subvenții pentru instalare; valoarea ajutorului pentru echipamente nu poate depăși 50 % din cuantumul investiției vizate și este, de asemenea, limitată la 100 000 FRF;

— o *subvenție anuală pentru funcționare*, ale cărei condiții de acordare sunt stabilite la articolele 16 și 17 din decret.

16. Valoarea subvenției pentru funcționare se stabilește pe baza unui barem fixat de Comisia Fondului de susținere [11]. Veniturile obținute

11 — Astfel cum rezultă din ședința desfășurată în fața Curții, baremul este remaniat în fiecare an și anume în funcție de mijloacele financiare de care dispune Fondul de susținere a difuziunii radiofonice. Acest aspect este confirmat și în urma consultării rapoartelor anuale ale Fondului de susținere (care pot fi accesate la pagina de internet citată la nota de subsol 3).

din exploatarea normală și curentă a serviciului analizat, înainte de deducerea cheltuielilor de regie de publicitate, furnizează în această privință punctul de reper.

17. Valoarea subvenției pentru funcționare poate fi majorată cu până la 60 % în funcție de eforturile depuse pentru diversificarea resurselor economice legate direct de activitatea radiofonică, de acțiunile inițiate pentru formarea profesională a personalului din serviciul analizat, de acțiunile inițiate în domeniul educativ și cultural, de participarea la acțiuni colective în materie de programe și de eforturile depuse în domeniile comunicării sociale de proximitate și integrării.

18. La final, trebuie menționat că schema de ajutor în discuție a mai fost modificată o dată în 2003. De atunci, sunt supuse taxei asupra publicității difuzate prin intermediul radioului doar mesajele publicitare difuzate de pe teritoriul francez, mesajele publicitare difuzate din străinătate care au ca destinație Franța fiind, în schimb, exceptate [12].

12 — Articolul 302 bis KD din Codul fiscal general (code général des impôts), astfel cum a fost modificat prin Legea privind finanțele pentru anul 2003 (articolul 47 din Legea nr. 2002-1575) din 30 decembrie 2002, JORF din 31 decembrie 2002, p. 22025), modificat prin articolul 22 din Legea nr. 2003-709 din 1 august 2003 privind mecenatul, asociațiile și fundațiile (loi relative au mécénat, aux associations et aux fondations, JORF din 2 august 2003, p. 13277).

III — Istoricul cauzei

A — *Deciziile Comisiei cu privire la schema de ajutor franceză*

19. Schema de ajutor franceză aflată în discuție a fost deja, în repetate rânduri – pentru mai multe intervale consecutive – notificată Comisiei, în temeiul articolului 93 alineatul (3) din Tratatul CE și, în versiunile propuse la momentele respective, a făcut, prin urmare, obiectul mai multor decizii ale Comisiei. Decizia în litigiu din anul 1997 face parte dintre acestea.

Istoricul deciziei în litigiu

20. Prin scrisoarea din 1 martie 1990 [13], Comisia a comunicat autorităților franceze că nu avea niciun fel de obiecții față de schema de ajutor, în forma avută de aceasta cu ocazia notificării de la începutul anului 1990

13 — Scrisoarea vicepreședintelui Comisiei, Sir Leon Brittan, adresată Ministerului francez de externe; comunicată sub numărul: SG(90) D/02864.

(ajutorul de stat nr. N 19/90). Scrisoarea nu a oferit nicio explicație detaliată.

21. De asemenea, Comisia nu a ridicat obiecții nici împotriva schemei de ajutor, în forma avută de aceasta cu ocazia notificării din vara anului 1992 (ajutorul de stat nr. N 359/92), și a comunicat acest lucru autorităților franceze prin scrisoarea din 16 septembrie 1992 [14]. Drept motivare, Comisia a precizat că beneficiarii schemei de ajutor sunt posturi radiofonice mici cu audiență locală, astfel încât „schimburile comerciale intracomunitare nu par a fi afectate într-o măsură care contravine interesului comun". Prin urmare, se poate justifica o derogare de la interzicerea ajutoarelor datorită permanenței obiectivelor de interes general urmărite de o astfel de schemă.

Decizia în litigiu

22. Schema de ajutor în litigiu, în versiunea sa aplicabilă din 1998 până în 2002, a fost notificată Comisiei în octombrie 1997 (ajutorul de stat nr. N 679/97); un proiect al Decretului nr. 97-1263, ce urma să fie adoptat, a fost anexat notificării. În urma acestei notificări, Comisia a adoptat la 7 noiembrie 1997 decizia în litigiu, hotărând să nu ridice niciun fel de obiecții în legătură cu modificările propuse la schema de ajutor [15].

23. Decizia în litigiu a fost notificată autorităților franceze prin scrisoarea din 10 noiembrie 1997 [16]. Pentru motivarea acestei decizii, Comisia a făcut referire în acea scrisoare, pe de o parte, la faptul că resursele bugetare aferente nu fuseseră majorate și, pe de altă parte, la faptul că beneficiarii acestui ajutor ar fi posturi de radio mici cu audiență locală. Plecând de la aceste considerații, Comisia a apreciat că „schimburile comerciale intracomunitare nu par a fi afectate într-o măsură care contravine interesului comun" [17]. Prin urmare, se poate justifica o derogare de la interzicerea ajutoarelor datorită permanenței obiectivelor de interes general urmărite de o astfel de schemă.

24. După primirea deciziei în litigiu, autoritățile franceze au adoptat Decretul nr. 97-1263.

14 — Scrisoarea vicepreședintelui Comisiei, Sir Leon Brittan, adresată Ministerului francez de externe; comunicată sub numărul: SG(92) D/12470.

15 — În formularea originală: „[…] la Commission a décidé de ne pas soulever d'objection aux modifications du régime, telles que notifiées".

16 — Scrisoarea adresată de domnul Karel Van Miert, membru al Comisiei, Ministerului francez de externe; comunicată sub numărul SG(97) D/9265. O comunicare succintă privind decizia, din care rezultă și faptul că aceasta a fost adoptată la 7 noiembrie 1997, se regăsește în JO 1999, C 120, p. 2.

17 — „[…] les échanges intracommunautaires ne paraissent pas devoir être affectés dans une mesure contraire à l'intérêt commun […]".

Evoluția înregistrată după decizia în litigiu

25. În noiembrie 2002, schema de ajutor în litigiu, în versiunea propusă cu începere de la 1 ianuarie 2003, a fost din nou notificată Comisiei. În urma acestei notificări, Comisia a criticat pentru întâia oară [18] faptul că taxa privind publicitatea radiofonică destinată finanțării schemei de ajutor era percepută și pentru mesajele publicitare difuzate din străinătate care aveau ca destinație Franța.

26. Drept consecință, sfera de aplicare teritorială avută în vedere pentru taxă a fost limitată la mesajele publicitare difuzate de pe teritoriul francez [19], iar în iunie 2003, notificarea schemei de ajutor a fost completată în mod corespunzător.

27. Abia după aceea Comisia a comunicat autorităților franceze, prin scrisoarea din 28 iulie 2003 [20], decizia sa de a nu ridica niciun fel de obiecții împotriva modificărilor schemei de ajutor care i-au fost notificate (ajutorul de stat nr. NN 42/03, fost N 725/02). Această decizie a Comisiei face referire în mod expres la o taxă care nu se aplică mesajelor publicitare difuzate prin intermediul radioului din străinătate și care au ca destinație Franța.

B — *Situația de fapt și procedura principală*

28. Societatea Régie Networks face parte din grupul NRJ Group și comercializează pentru posturile de radio ale acestuia spațiul publicitar al frecvențelor locale. Pentru anul 2001, în cadrul acestei activități, Régie Networks a achitat în Franța 152 524 de euro, reprezentând taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului.

29. Considerând că taxa asupra publicității difuzate prin intermediul radioului încalcă dreptul comunitar, Régie Networks a solicitat în perioada care a urmat direction de contrôle fiscal [21] Rhône-Alpes-Bourgogne rambursarea

18 — Scrisoarea Direcției Generale Concurență din cadrul Comisiei adresată la 8 mai 2003 Reprezentanței Permanente a Franței pe lângă Uniunea Europeană; comunicată sub numărul: COMP (2003) D/55066.

19 — A se vedea de asemenea, mai sus, punctul 18 din prezentele concluzii.

20 — Scrisoarea adresată de domnul Mario Monti, membru al Comisiei, Ministerului francez de externe; comunicată sub numărul: C(2003) 2828.

21 — Administrația financiară.

sumelor care au fost achitate și a cerut în acest sens să fie exonerată de plata taxei, fără a primi însă un răspuns în cadrul termenului de șase luni.

30. Drept urmare, Régie Networks a formulat la 3 august 2004 o acțiune la tribunal administratif de Lyon [22], care însă a fost respinsă prin hotărârea din 25 aprilie 2006. Împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță, Régie Networks a înaintat apel la cour administrative d'appel de Lyon [23], care este și instanța de trimitere.

IV — Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare și procedura în fața Curții

31. Prin ordonanța de trimitere din 12 iulie 2007, primită de Curte la 17 iulie 2007, cour administrative d'appel de Lyon a decis să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„Decizia nr. N 679/97 a Comisiei din 10 noiembrie 1997 prin care aceasta a hotărât să nu ridice obiecții împotriva modificărilor aduse la schema de ajutor pentru difuziunea radiofonică instituită prin Decretul nr. 92/1053 este validă

— în ceea ce privește motivarea sa;

— în ceea ce privește aprecierea făcută cu privire la compatibilitatea cu tratatul a finanțării schemei de ajutor pentru difuziunea radiofonică instituite pentru perioada 1998-2002 și

— în ceea ce privește motivul întemeiat pe lipsa majorării resurselor bugetare pentru schema de ajutor în cauză?"

32. În cadrul procedurii desfășurate în fața Curții, Régie Networks, guvernul francez și Comisia Comunităților Europene au prezentat observații scrise și orale.

22 — Tribunalul Administrativ din Lyon.
23 — Curtea Administrativă de Apel din Lyon.

V — Apreciere

A — *Admisibilitatea cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare*

1. Admisibilitate

33. Pentru început, trebuie analizat dacă validitatea deciziei în litigiu mai poate face la momentul actual obiectul unei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare înaintate Curții.

34. Potrivit unei jurisprudențe consacrate, Curtea poate fi solicitată să se pronunțe cu privire la validitatea unui act juridic al instituțiilor comunitare numai în măsura în care acest act nu a devenit încă definitiv [24]. Din motive de siguranță juridică, trebuie să se evite astfel „repunerea în cauză în mod nelimitat" a efectelor juridice ale actelor instituțiilor comunitare [25]. În măsura în care particularul poate să obțină deja protecția juridică pe care o dorește prin intermediul acțiunii în anulare prevăzute la articolul 173 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 230 CE), el trebuie să parcurgă această cale directă dacă dorește să obțină controlul judiciar al actului juridic pe care îl contestă [26]. În caz contrar, intervine riscul eludării termenului prevăzut la articolul 173 al cincilea paragraf din Tratatul CE și a caracterului definitiv al actului în cauză ca urmare a expirării termenului respectiv [27].

35. Persoanei care lasă să expire termenul de depunere a unei acțiuni în anularea unui act comunitar de care dispune în temeiul articolului 173 din Tratatul CE trebuie să i se opună caracterul definitiv al actului respectiv, aceasta nemaiputând invoca ulterior pe cale incidentală nelegalitatea acestui act în fața instanțelor naționale [28]; actele comunitare

24 — Hotărârea din 9 martie 1994, TWD/Bundesrepublik Deutschland (C-188/92, Rec., p. I-833, cunoscută sub numele „TWD", punctele 13-26), Hotărârea din 30 ianuarie 1997, Wiljo/Belgische Staat (C-178/95, Rec., p. I-585, punctele 19-24), și Hotărârea din 15 februarie 2001, Nachi Europe (C-239/99, Rec., p. I-1197, punctele 28-39).

25 — Hotărârile TWD (punctul 16), Wiljo/Belgische Staat (punctul 19) și Nachi Europe (punctul 29), toate citate la nota de subsol 24.

26 — În acest sens, a se vedea Hotărârile TWD (în special punctul 17) și Nachi Europe (punctele 37-39), ambele citate la nota de subsol 24.

27 — Hotărârea TWD (citată la nota de subsol 24, punctele 17-18), Hotărârea Nachi Europe (citată la nota de subsol 24, punctele 29 și 30), și Hotărârea din 20 septembrie 2001, Banks (C-390/98, Rec., p. I-6117, punctul 111), Hotărârea din 23 februarie 2006, Atzeni și alții (C-346/03 și C-529/03, Rec., p. I-1875, punctul 31), și Hotărârea din 5 octombrie 2006, Comisia/Franța (C-232/05, Rec., p. I-10071, punctul 59).

28 — Hotărârea TWD (citată la nota de subsol 24, punctele 13 și 17), Hotărârea Nachi Europe (citată la nota de subsol 24, punctele 30 și 37), și Hotărârea din 10 iulie 2003, Comisia/BCE (C-11/00, Rec., p. I-7147, punctul 75). Totuși, această jurisprudență nu privește decât cazurile în care un litigiu aflat pe rolul instanțelor naționale și o eventuală procedură preliminară sunt în mod efectiv de natură ca, prin obiectul lor, să repună în cauză validitatea unui act comunitar; a se vedea Hotărârea Banks (citată la nota de subsol 27, punctul 112) și Hotărârea Wiljo/Belgische Staat (citată la nota de subsol 24, punctele 27-29).

devenite definitive sunt obligatorii pentru instanța națională, iar aceasta nu mai poate să repună în cauză validitatea sa prin intermediul unei trimiteri preliminare adresate Curții [29].

36. Cu toate acestea, excluderea posibilității de a invoca pe cale de excepție nelegalitatea actelor comunitare în fața instanțelor naționale poate fi justificată numai dacă particularul avusese *fără îndoială* deschisă posibilitatea de a formula o acțiune în anulare în fața instanțelor comunitare [30].

37. În speță, nu poate fi acceptat că dreptul Régie Networks de a acționa în fața instanțelor comunitare ar fi fost, *fără îndoială,* suficient pentru a putea solicita efectuarea unui control al legalității deciziei în litigiu și în ceea ce privește *conținutul* acesteia.

29 — Hotărârile TWD (punctul 25), Wiljo/Belgische Staat (punctul 24) și Nachi Europe (punctul 40), toate citate la nota de subsol 24. Potrivit Hotărârii Atzeni și alții, citată la nota de subsol 27 (punctele 30 și 34), o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare referitoare la validitatea actului comunitar în cauză ar fi *inadmisibilă*.

30 — Condiția potrivit căreia dreptul unui particular de a acționa în temeiul articolului 173 al patrulea paragraf din Tratatul CE trebuie să existe „fără îndoială" rezultă, potrivit unei jurisprudențe constante, din Hotărârea TWD (citată la nota de subsol 24, punctul 24), din Hotărârea Wiljo/Belgische Staat (citată la nota de subsol 24, punctele 21 și 23), din Hotărârea Nachi Europe (citată la nota de subsol 24, punctele 37 și 38), din Hotărârea Banks (citată la nota de subsol 27, punctul 111) și din Hotărârea din 8 martie 2007, Roquette Frères (C-441/05, Rep., p. I-1993, punctele 40, 41, 47 și 48). Într-o manieră asemănătoare, Hotărârea din 12 decembrie 1996, The Queen/Intervention Board for Agricultural Produce, *ex parte* Accrington Beef (C-241/95, Rec., p. I-6699, punctele 15 și 16), Hotărârea din 11 noiembrie 1997, Eurotunnel și alții/SeaFrance (C-408/95, Rec., p. I-6315, punctele 28 și 29), și Hotărârea Atzeni și alții (citată la nota de subsol 27, punctul 34) au analizat dacă un particular are „în mod vădit" și „în mod indiscutabil" dreptul de a formula o acțiune în anulare.

38. Întrucât Régie Networks nu a fost destinatara deciziei în litigiu, ea ar fi putut să conteste această decizie prin intermediul unei acțiuni în anulare numai atunci când aceasta ar fi privit-o în mod direct și individual (articolul 173 al patrulea paragraf din Tratatul CE).

39. În speță, este îndoielnic ca Régie Networks să poată fi direct vizată.

40. Prin decizia în litigiu, Comisia a aprobat o schemă de ajutor. Referitor la taxa parafiscală care servește finanțării acestei scheme de ajutor, autoritățile franceze păstrează o marjă de apreciere importantă și anume, atât cu privire la nivelul taxei, cât și cu privire la perceperea acesteia. Același lucru este valabil și pentru alocarea mijloacelor din Fondul de susținere către posturile de radio care pot beneficia de schema de ajutor: ea depinde de decizii individuale ale comisiei competente, căreia pare a-i reveni în orice caz o marjă de apreciere în ceea ce privește acordarea de ajutoare pentru echipamente și eventualele majorări ale subvențiilor anuale pentru funcționare [31].

41. Prin urmare, cauza de față nu poate fi comparată cu acele cauze în care un stat membru este obligat să procedeze la punerea în aplicare a unui act al unei instituții

31 — În legătură cu acest subiect, a se vedea punctele 15-17 din prezentele concluzii.

comunitare, iar această punere în aplicare avea un caracter pur automat, deoarece autorităților naționale nu li se lăsa nicio putere de apreciere [32]; ea se poate compara la fel de puțin cu cazuri în care, de la început, nu există nicio îndoială cu privire la faptul că autoritățile naționale vor transpune un act juridic comunitar într-o manieră precis determinată [33].

42. În continuare, în ceea ce privește *vizarea directă*, decizia în litigiu ar fi trebuit să afecteze Régie Networks în temeiul anumitor calități care îi sunt specifice sau al unei situații de fapt care o caracterizează în raport cu orice altă persoană și, ca urmare a acestui fapt, o individualizează într-un mod analog cu destinatarul (așa-numita jurisprudență Plaumann) [34]. În speță, nu se poate admite cu certitudine nici un asemenea grad de individualizare a Régie Networks.

43. Într-adevăr, decizia în litigiu a fost adoptată doar pe baza unei examinări prealabile sumare a schemei de ajutor franceze, în conformitate cu articolul 93 alineatul (3) din Tratatul CE, („faza I” a procedurii de control privind ajutoarele de stat), adică fără derularea unei proceduri oficiale de investigare („faza a II-a” a procedurii de control privind ajutoarele de stat), prevăzută la articolul 93 alineatul (2) din Tratatul CE. În consecință, un operator economic precum Régie Networks ar fi putut probabil să atace această decizie doar în scopul inițierii celei de a doua faze a procedurii de control privind ajutoarele de stat pentru ca, în cadrul unei proceduri oficiale de investigare, să obțină, în mod special, protecția eventualelor drepturilor procesuale conferite de articolul 93 alineatul (2) din Tratatul CE [35].

44. Totuși, în speță, nu se susține că Régie Networks ar fi fost privată de drepturile procedurii oficiale de investigare a ajutoarelor de stat [36]. Dimpotrivă, cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de cour administrative d’appel privește, în principal, legalitatea pe fond a deciziei în litigiu, adică întrebarea dacă schema de ajutor franceză a fost în mod just considerată de Comisie compatibilă cu piața comună.

32 — Hotărârea din 5 mai 1998, Dreyfus/Comisia (C-386/96 P, Rec., p. I-2309, punctul 43 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 2 mai 2006, Regione Siciliana/Comisia (C-417/04 P, Rec., p. I-3881, punctul 28).

33 — Hotărârea Dreyfus/Comisia (citată la nota de subsol 32, punctul 44 și jurisprudența citată) și Hotărârea Tribunalului din 12 decembrie 1996, AIUFFASS și AKT/Comisia (T-380/94, Rec., p. II-2169, punctul 46).

34 — Hotărârea din 15 iulie 1963, Plaumann/Comisia (25/62, Rec., p. 197, 223), și jurisprudența constantă, a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 13 decembrie 2005, Comisia/Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum (C-78/03 P, Rec., p. I-10737, punctul 33), și Hotărârea din 29 noiembrie 2007, Stadtwerke Schwäbisch Hall și alții/Comisia (C-176/06 P, punctul 19).

35 — Hotărârea Comisia/Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum (citată la nota de subsol 34, punctul 35) și Hotărârea Stadtwerke Schwäbisch Hall și alții/Comisia (citată la nota de subsol 34, punctele 19-22).

36 — În același sens, a se vedea, referitor la acțiunea în anulare, Hotărârea Tribunalului de Primă Instanță din 20 septembrie 2007, Fachvereinigung Mineralfaserindustrie/Comisia (T-254/05, punctele 48-56, în special 48 și 56).

45. Or, dacă, la fel ca în speță, obiectul examinării privește, în mod preponderent, aprecierea efectuată de Comisie cu privire la conținutul unui ajutor, calitatea de parte în cauză în sensul articolului 93 alineatul (2) din Tratatul CE a unui operator economic, privită în mod izolat, nu este suficientă pentru a considera că acesta este vizat direct și pentru a-i conferi un drept de a acționa în fața instanțelor comunitare. Dimpotrivă, operatorul economic trebuie să dovedească într-o asemenea situație că îi revine o poziție specifică, în sensul jurisprudenței Plaumann, acesta fiind cazul mai ales atunci când poziția sa pe piață este *afectată în mod substanțial* de ajutorul – sau de schema de ajutor – aprobată [37].

46. Având în vedere dimensiunea relativ redusă a posturilor de radio care pot beneficia de ajutor și întinderea limitată a ajutoarelor care li se acordă din Fondul francez de susținere a difuziunii radiofonice, ni se pare mai curând nefiresc să admitem în cauza de față existența pericolului ca poziția pe piață a societăților de radiodifuziune comerciale, active în întreaga țară, precum și cea a regiilor care comercializează spațiul lor publicitar să fie afectată în mod semnificativ [38]. În orice caz, Régie Networks nu a trebuit în mod obligatoriu să considere că se va ajunge în situația ca propria poziție pe piață, respectiv cea a grupului NRJ, să fie afectată în mod semnificativ și ca atare că are *fără nicio îndoială* un drept de a acționa în fața instanțelor comunitare.

47. Ni se pare mult mai plauzibil să considerăm că Régie Networks, în urma schemei de ajutor franceze aprobate prin decizia în litigiu, nu a fost atât de mult afectată în calitatea sa de potențial concurent al beneficiarilor ajutorului, ci, în primul rând, în calitatea sa de debitor al unei taxe. Prin urmare, Régie Networks nu a aparținut unui grup restrâns de persoane vizate, decizia în litigiu producând efecte asupra sa doar în calitatea de operator economic normal, și anume pe baza unor criterii obiective, formulate în mod general și abstract. Aceste aspecte sugerează că aceasta nu a fost vizată individual [39].

37 — Hotărârea Comisia/Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum (citată la nota de subsol 34, punctul 37) și Hotărârea Stadtwerke Schwäbisch Hall și alții/Comisia (citată la nota de subsol 34, punctul 24, precum și punctele 28 și 29); în continuare, Hotărârile din 22 noiembrie 2007, Spania/Lenzing (C-525/04 P, Rep., p. I-09947, punctul 31), și Sniace/Comisia (C-260/05 P, Rep., p. I-10005, punctul 54); a se vedea, în afară de aceasta, Hotărârea Fachvereinigung Mineralfaserindustrie/Comisia (citată la nota de subsol 36, punctul 35).

38 — Numai circumstanța că decizia în litigiu poate exercita o influență asupra raporturilor de concurență care există pe piața relevantă și că întreprinderea în cauză se află într-o relație cu beneficiarul acestui act nu poate, în orice caz, să fie suficientă pentru ca întreprinderea respectivă să poată fi considerată vizată individual de acel act (a se vedea în legătură cu aceasta Hotărârea Spania/Lenzing, citată la nota de subsol 37, punctul 32).

39 — În acest sens, a se vedea Hotărârea din 16 septembrie 1998, Waterleiding Maatschappij „Noord-West Brabant"/Comisia (T-188/95, Rec., p. II-3713, punctele 67 și 68); a se vedea, în plus, în legătură cu întrebarea legată de stabilirea pe baza unor criterii obiective a faptului dacă un operator este afectat, Hotărârea Plaumann/Comisia, citată la nota de subsol 34, p. 238), precum și Hotărârea din 17 ianuarie 1985, Piraiki-Patraiki/Comisia (11/82, Rec., p. 207, punctul 14), Hotărârea din 24 februarie 1987, Deutz și Geldermann/Consiliul (26/86, Rec., p. 941, punctul 12), și Hotărârea din 22 noiembrie 2001, Antillean Rice Mills/Consiliul (C-451/98, Rec., p. I-8949, punctul 51).

48. În consecință, asupra admisibilității unei acțiuni în anulare formulate de Régie Networks împotriva deciziei în litigiu a Comisiei ar fi planat grave incertitudini în ceea ce privește dreptul de a acționa [articolul 173 alineatul (4) din Tratatul CE].

49. Dreptul fundamental la protecție jurisdicțională efectivă [40] presupune că, în cererile de pronunțare a unor hotărâri preliminare ulterioare, asemenea incertitudini nu vor putea funcționa în detrimentul celor vizați. În caz contrar, pentru a evita periclitarea posibilității înseși de a obține controlul judiciar al actelor legislative comunitare relevante, persoanele interesate ar fi supuse unei presiuni considerabile, care le-ar determina să formuleze în mod sistematic acțiuni în anulare, chiar dacă numai cu titlu de simple măsuri preventive și chiar în condițiile în care admisibilitatea acestora ar fi îndoielnică. Din punctul de vedere al economiei procedurii, acest fapt nu este deloc de dorit [41].

50. În ansamblu, concluzionăm că decizia în litigiu nu a dobândit față de Régie Networks un caracter definitiv și, prin urmare, cour administrative d'appel nu a fost împiedicată să ridice problema validității ei în cadrul prezentei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare.

2. Pertinența întrebării preliminare

51. Comisia exprimă îndoieli în ceea ce privește pertinența întrebării preliminare. Conform acesteia, pentru aprecierea privind legalitatea taxei parafiscale, a cărei rambursare face obiectul acțiunii principale, validitatea deciziei în litigiu ar fi lipsită de relevanță; într-adevăr, taxa nu ar fi parte integrantă a schemei de ajutor aprobate de Comisie. În afară de aceasta, chiar și în cazul în care decizia în litigiu ar fi declarată nevalidă, acest lucru nu ar antrena în mod automat pentru autoritățile franceze obligația de a returna taxele deja colectate, mai mult, Comisia trebuind, pentru început, să decidă din nou cu privire la schema de ajutor.

52. Poziția exprimată de Comisie nu reușește să ne convingă.

40 — În legătură cu acest drept, a se vedea articolele 6 și 13 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (semnată la Roma la 4 noiembrie 1950), precum și articolul 47 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (proclamată la Nisa la 7 decembrie 2000, JO C 364, p. 1, JO 2007, C 303, p. 1); a se vedea în continuare Hotărârea din 15 mai 1986, Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary (222/84, Rec., p. 1651, punctele 18 și 19), Hotărârea din 25 iulie 2002, Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul (C-50/00 P, Rec., p. I-6677, punctul 39), Hotărârea din 13 martie 2007, Unibet (C-432/05, Rep., p. I-2271, punctul 37), și Hotărârea din 15 aprilie 2008, Impact (C-268/06, Rep., p. I-2483, punctul 43).

41 — A se vedea de asemenea în legătură cu acest subiect, Concluziile prezentate la 26 octombrie 2006 în cauza Roquette Frères (citată la nota de subsol 30, punctul 33).

53. Potrivit unei jurisprudențe constante, doar instanțele naționale au competența să aprecieze necesitatea unei hotărâri preliminare, iar în cazul în care întrebările adresate au ca obiect interpretarea dreptului comunitar, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe [42]. În general, se aplică prezumția privind pertinența cererilor de pronunțare a unor hotărâri preliminare formulate de instanțele naționale, prezumție care nu poate fi înlăturată decât în cazuri excepționale, atunci când interpretarea dreptului comunitar solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale [43].

54. Or, în cauza de față, *nu se poate vorbi* de o asemenea lipsă de pertinență evidentă a întrebării preliminare formulate de cour administrative d'appel în ceea ce privește decizia ce urmează a se lua în acțiunea principală.

55. Contrar opiniei formulate de Comisie, nu este deloc eronat să se considere că o constatare a unei eventuale nevalidități a deciziei în litigiu ar putea totodată atrage după sine nelegalitatea taxei parafiscale. Iar aceasta deoarece taxa servește tocmai finanțării Fondului de susținere a difuziunii radiofonice care stă la baza schemei de ajutor franceze. La prima vedere, există, așadar, o legătură de alocare între taxă și ajutoarele pentru posturile radio, finanțate prin intermediul acesteia, neputând să se excludă de la început că această legătură de alocare este suficient de strânsă pentru ca taxa să apară drept parte integrantă a schemei de ajutor. O examinare mai aprofundată a acestei legături de alocare nu trebuie să aibă loc deja în cadrul examinării admisibilității cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare, ci trebuie să rămână rezervată examinării pe fond a întrebării preliminare [44].

56. Pertinența întrebării preliminare nu este afectată nici de o eventuală obligație a Comisiei de a se pronunța din nou cu privire la compatibilitatea cu piața comună a schemei de ajutor aflate în discuție.

57. Un act comunitar precum decizia în litigiu nu poate fi sustras de la examinarea validității în cadrul procedurii preliminare doar pentru simplul fapt că, în cazul în care s-ar declara nevaliditatea acestuia, ar putea fi adoptată eventual o decizie având același conținut. Într-adevăr, trimiterea preliminară în aprecierea validității constituie o

42 — Hotărârea din 15 decembrie 1995, Union royale belge des sociétés de football association și alții/Bosman (C-415/93, Rec., p. I-4921, punctul 59), Hotărârea din 18 iulie 2007, Lucchini (C-119/05, Rep., p. I-6199, punctul 43), și Hotărârea din 17 aprilie 2008, Quelle (C-404/06, Rep., p. I-02685, punctul 19).

43 — Hotărârea din 28 iunie 2007, Dell'Orto (C-467/05, Rep., p. I-5557, punctul 40), și Hotărârea din 1 aprilie 2008, Gouvernement de la Communauté française și Gouvernement wallon (C-212/06, Rep., p. I-1683, punctul 29); a se vedea în plus, în legătură cu prezumția de pertinență a cererilor de pronunțare a unei hotărâri preliminare, Hotărârea 15 mai 2003, Salzmann (C-300/01, Rec., p. I-4899, punctul 31), Hotărârea din 5 decembrie 2006, Cipolla (C-94/04 și C-202/04, Rec., p. I-11421, punctul 25), și Hotărârea din 4 octombrie 2007, Rampion și Godard (C-429/05, Rep., p. I-8017, punctul 23).

44 — A se vedea cu privire la acest subiect, mai jos, punctele 101-115 din prezentele concluzii.

modalitate de control al legalității actelor adoptate de instituțiile comunitare [45]. Obiectivul avut în vedere de acest control nu este ratat, ci atins, atunci când instituția comunitară competentă, în urma constatării nevalidității unuia din actele emise de aceasta, devine din nou activă și acționează fără a săvârși de această dată o eroare de drept, chiar dacă, din punctul de vedere al conținutului, ajunge la același rezultat ca înainte.

58. În plus, în speță, nu există de la început certitudinea că și o nouă decizie a Comisiei trebuie să aibă neapărat drept rezultat aprobarea schemei de ajutor. Astfel, în centrul atenției întrebării preliminare formulate de cour administrative d'appel nu se află nicidecum numai lacune de ordin formal, ușor de înlăturat, ci chiar legalitatea pe fond a schemei de ajutor franceze, în ceea ce privește finanțarea sa. În cazul în care acest tip de finanțare se află în conflict cu dreptul comunitar – de exemplu, cu libera prestare a serviciilor – lipsa de legalitate a taxelor percepute ar putea fi înlăturată doar cu dificultate, chiar și în cazul adoptării unei noi decizii a Comisiei.

59. În orice caz, în aceste condiții, întrebarea preliminară nu este *în mod evident lipsită de relevanță* pentru decizia ce urmează a se lua în cadrul acțiunii principale. Faptul că, în cazul în care se constată că decizia în litigiu este nevalidă, Comisia ar trebui, după caz, să decidă din nou cu privire la compatibilitatea schemei de ajutor cu piața comună nu are nicio influență în ceea ce privește admisibilitatea cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare; dimpotrivă, acest aspect poate fi luat în mod suficient în considerare, în contextul limitării în timp a efectelor hotărârii pronunțate de Curte [46].

3. Concluzie intermediară

60. Prin urmare, cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare este în întregime admisibilă.

B — *Aprecierea pe fond a întrebărilor preliminare*

61. Cour administrative d'appel invocă trei motive susceptibile de a afecta validitatea deciziei în litigiu: o motivare insuficientă a

45 — Hotărârea din 22 octombrie 1987, Foto-Frost/Hauptzollamt Lübeck-Ost (314/85, Rec., p. 4199, punctul 16), Hotărârea din 21 februarie 1991, Zuckerfabrik Süderdithmarschen și Zuckerfabrik Soest/Hauptzollamt Itzehoe și Hauptzollamt Paderborn (C-143/88 și C-92/89, Rec., p. I-415, punctul 18), și Hotărârea din 6 decembrie 2005, ABNA și alții (C-453/03, C-11/04, C-12/04 și C-194/04, Rec., p. I-10423, punctul 103).

46 — A se vedea cu privire la acest subiect, mai jos, punctele 128-155 din prezentele concluzii.

deciziei, o eroare vădită de apreciere în legătură cu aprecierile de fapt și o altă eroare vădită de apreciere rezultând din aceea că, la examinarea ajutorului, Comisia nu a luat în considerare modul acestuia de finanțare.

1. Nelegalitatea formală a deciziei în litigiu: motivarea insuficientă

62. Astfel cum rezultă din ordonanța de trimitere, instanța de trimitere solicită Curții să examineze motivarea deciziei în litigiu din două puncte de vedere [47]: pe de o parte, deoarece Comisia nu ar preciza excepția în virtutea căreia ar aproba schema de ajutor franceză, pe de altă parte, nu ar lua poziție referitor la modul de finanțare a schemei de ajutor.

63. Obligația de motivare prevăzută la articolul 190 din Tratatul CE (devenit articolul 253 CE) face parte din normele fundamentale de procedură, a căror nerespectare poate atrage după sine declararea, în cadrul procedurii preliminare, a nevalidității actului respectiv [48].

a) Lipsa unei referiri la modul de finanțare a schemei de ajutor

64. Pentru început, în ceea ce privește modul de finanțare a schemei de ajutor, este incontestabil faptul că, în motivarea deciziei în litigiu, Comisia nu a făcut nicio mențiune cu privire la acesta. Or, această tăcere nu înseamnă automat că decizia în litigiu a avut parte de o motivare insuficientă.

65. Potrivit unei jurisprudențe constante, motivarea impusă de articolul 190 din Tratatul CE trebuie să fie adaptată naturii actului în cauză și trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul instituției care a emis actul, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate, iar instanței competente, să exercite controlul. Cerința motivării trebuie apreciată în funcție

47 — În această privință, cour administrative d'appel își însușește considerațiile prezentate de Régie Networks în cadrul acțiunii principale, la care se face referire în ordonanța de trimitere.

48 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 7 iulie 1981, Rewe/Hauptzollamt Kiel (158/80, Rec., p. 1805, punctele 25-27), Hotărârea din 26 martie 1987, Comisia/Consiliul (45/86, Rec., p. 1493, punctul 9), și Hotărârea din 15 aprilie 2008, Nuova Agricast (C-390/06, Rep., p. I-2577 punctele 79-86).

de împrejurările cauzei, în special de conținutul actului, de natura motivelor invocate și de interesul de a primi explicații propriu destinatarului sau altor persoane vizate în mod direct și individual de acest act [49].

66. Printre particularitățile procedurii privind controlul ajutoarelor se numără, astfel cum am menționat deja, faptul că trebuie distins între faza preliminară a examinării prevăzută la articolul 93 alineatul (3) din Tratatul CE și procedura oficială de investigare prevăzută la articolul 93 alineatul (2) din Tratatul CE. În timp ce procedura oficială de investigare este destinată să permită Comisiei să obțină informații complete cu privire la toate datele referitoare la acest ajutor, faza preliminară a examinării este destinată doar să permită Comisiei să își formeze o primă opinie cu privire la compatibilitatea parțială sau totală a ajutorului respectiv cu piața comună [50] și este, în plus, caracterizată de un termen scurt de adoptare a deciziei [51].

67. Decizia în litigiu a fost adoptată la finalul unei astfel de faze preliminare, Comisia renunțând să mai inițieze a doua fază procedurală. Prin urmare, și exigențele privind motivarea acestei decizii trebuie să fie mai puțin riguroase decât în cazul motivării unei decizii prin care se finalizează examinarea amănunțită a unei cauze în cadrul procedurii oficiale de investigare. Aceasta trebuie să cuprindă numai motivele pentru care Comisia estimează că nu se află în prezența unor dificultăți serioase de apreciere a compatibilității ajutorului respectiv cu piața comună [52].

68. În orice caz, nu este obligatoriu ca motivarea să specifice toate elementele de fapt și de drept pertinente, în măsura în care problema dacă motivarea unui act respectă condițiile impuse prin articolul 190 din Tratatul CE trebuie să fie apreciată nu numai prin prisma modului de redactare, ci și în raport cu contextul său, precum și cu ansamblul normelor juridice care reglementează materia respectivă [53].

49 — A se vedea doar Hotărârea din 2 aprilie 1998, Comisia/Sytraval și Brink's France (C-367/95 P, Rec., p. I-1719, punctul 63), Hotărârea din 24 noiembrie 2005, Italia/Comisia (C-138/03, C-324/03 și C-431/03, Rec., p. I-10043, punctul 54), Hotărârea din 1 februarie 2007, Sison/Consiliul (C-266/05 P, Rep., p. I-1233, punctul 80), și Hotărârea Nuova Agricast (citată la nota de subsol 48, punctul 79).

50 — Hotărârea din 19 mai 1993, Cook/Comisia (C-198/91, Rec., p. I-2487, punctul 22), Hotărârea din 15 iunie 1993, Matra/Comisia (C-225/91, Rec., p. I-3203, punctul 16), Hotărârea Comisia/Sytraval și Brink's France (citată la nota de subsol 49, punctul 38), Hotărârea Stadtwerke Schwäbisch Hall și alții/Comisia (citată la nota de subsol 34, punctul 20) și Hotărârea Nuova Agricast (citată la nota de subsol 48, punctul 57).

51 — Hotărârea Matra/Comisia (citată la nota de subsol 50, punctul 48).

52 — *Ibidem*.

53 — Hotărârile Comisia/Sytraval și Brink's France (punctul 63), Italia/Comisia (punctul 55) și Sison/Consiliul (punctul 80), toate citate la nota de subsol 49, Hotărârea Nuova Agricast (citată la nota de subsol 48, punctul 79), precum și Hotărârea din 22 aprilie 2008, Comisia/Salzgitter (C-408/04 P, Rep., p. I-02767, punctul 56).

69. Având în vedere că decizia în litigiu este deja a treia dintr-un șir de decizii care au ca obiect schema de ajutor în discuție [54], Comisia a putut considera contextul general pe fondul căruia a fost adoptată decizia ca fiind cunoscut și, ca atare, a putut să opteze pentru o formulare succintă [55].

70. Prin scrisoarea din 10 noiembrie 1997, Comisia a comunicat autorităților franceze, într-o formă extrem de concisă, dar în același timp inteligibilă, motivele sale care stau la baza unei noi aprobări a schemei de ajutor prelungite: resursele bugetare aferente nu ar fi fost majorate, beneficiarii acestui ajutor ar fi posturi radiofonice mici cu audiență locală, obiectivele urmărite privind interesul comun ar fi rămas neschimbate, iar schimburile comerciale intracomunitare nu ar părea afectate într-o măsură care contravine interesului comun.

71. Întrucât Comisia, astfel cum rezultă din argumentele sale, a considerat modalitatea de finanțare, în contextul dreptului concurenței, ca fiind irelevantă, ea nu a fost nevoită să se oprească asupra acesteia în motivarea deciziei în litigiu. Într-adevăr, motivarea unui act comunitar trebuie să conțină doar considerentele esențiale de fapt și de drept pe care se întemeiază decizia [56].

72. Dimpotrivă, aspectul dacă motivele invocate de Comisie sunt exacte pe fond (temeinicia motivării) [57] și dacă, cu ocazia adoptării deciziei, Comisia a omis eventual să analizeze un aspect determinant nu reprezintă o problemă privind respectarea unor norme fundamentale de procedură, ci una care ține de legalitatea pe fond a deciziei în litigiu [58].

54 — În legătură cu acest subiect, a se vedea punctele 19-24 din prezentele concluzii.

55 — În același sens, a se vedea Hotărârea din 13 iulie 1988, Franța/Comisia (102/87, Rec., p. 4067, punctele 29-31).

56 — Hotărârea din 21 martie 1955, Țările de Jos/Înalta Autoritate (6/54, Rec., p. 215, 232), Hotărârea din 4 iulie 1963, Germania/Comisia (24/62, Rec., p. 131, 155), Hotărârea din 15 iulie 1970, Chemiefarma/Comisia (41/69, Rec., p. 661, punctul 78), și Hotărârea din 21 martie 2001, Métropole télévision/Comisia (T-206/99, Rec., p. II-1057, punctul 44, ultima teză).

57 — Hotărârea din 20 martie 1957, Geitling Ruhrkohlen-Verkaufsgesellschaft și alții/Înalta Autoritate (2/56, Rec., p. 11, 38), și Hotărârea din 29 aprilie 2004, Țările de Jos/Comisia (C-159/01, Rec., p. I-4461, punctul 65), și Hotărârea din 15 decembrie 2005, Italia/Comisia (C-66/02, Rec., p. I-10901, punctul 55).

58 — A se vedea cu privire la acest subiect, mai jos, punctele 95-126 din prezentele concluzii.

73. În aceste împrejurări, considerăm că lipsa precizărilor referitoare la modalitatea de finanțare a schemei de ajutor nu constituie o motivare insuficientă care ar putea cauza nevaliditatea deciziei în litigiu, deoarece încalcă o normă fundamentală de procedură.

b) Lipsa mențiunii referitoare la temeiul juridic

74. Astfel cum observă în mod întemeiat Régie Networks, decizia în litigiu nu conține, în plus, nicio mențiune privind apartenența schemei de ajutor aprobate de Comisie la una dintre situațiile derogatorii prevăzute de Tratatul CE. Singura indicație indirectă cu privire la posibilul temei juridic al deciziei în litigiu se găsește într-o frază a scrisorii Comisiei din 10 noiembrie 1997, prin intermediul căreia aceasta a adus la cunoștința autorităților franceze decizia sa. Fără a cita o normă juridică, Comisia se mulțumește să precizeze în acel loc că „schimburile comerciale intracomunitare nu par a fi afectate într-o măsură care contravine interesului comun”.

75. Or, omisiunea referinței la o dispoziție concretă din tratat nu constituie neapărat întotdeauna o încălcare a obligației de motivare prevăzute la articolul 190 din Tratatul CE. Într-adevăr, dacă temeiul juridic poate să fie determinat cu ajutorul altor elemente ale actului, această omisiune nu constituie un viciu substanțial. O menționare explicită este totuși indispensabilă atunci când, în lipsa acesteia, persoanele interesate și instanța comunitară competentă rămân în incertitudine cu privire la temeiul juridic precis [59].

76. În speță, simpla indicație a Comisiei cu privire la schimburile comerciale intracomunitare și la măsura în care acestea pot fi afectate nu permite o identificare lipsită de echivoc a temeiului juridic pentru decizia în litigiu. Într-adevăr, Comisia și guvernul francez consideră cuvintele astfel alese ca fiind un indiciu pentru faptul că decizia în litigiu s-a întemeiat pe articolul 92 alineatul (3) litera (c) din Tratatul CE [devenit, după modificare, articolul 87 alineatul (3) litera (c) CE]. În această privință, ele pierd însă din vedere că la articolul 92 alineatul (3) litera (d) din Tratatul CE [devenit articolul 87 alineatul (3) litera (d) CE] se face referire, prin intermediul unei formulări întru totul similare, și la condițiile schimburilor comerciale și de concurență în Comunitate, și la măsura în care acestea sunt modificate [60]. Prin urmare, un criteriu a cărui formulare este aproape identică este întâlnit în două dispoziții învecinate din tratat, dintre care niciuna nu poate fi exclusă *a priori* ca temei juridic.

77. Contrar celor invocate de Comisie și de guvernul francez, decizia în litigiu nu trebuie privită neapărat doar din punctul de vedere al facilitării dezvoltării anumitor activități sau a

59 — Hotărârea Comisia/Consiliul (citată la nota de subsol 48, punctul 9) și Hotărârea din 12 decembrie 2007, Italia/Comisia (T-308/05, Rep., p. II-05089, punctul 124).

60 — Dispoziția prevăzută la articolul 92 alineatul (3) litera (d), care a fost introdusă în Tratatul CE prin Tratatul de la Maastricht, a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993.

anumitor regiuni economice [articolul 92 alineatul (3) litera (c) din Tratatul CE]. Tocmai o schemă de ajutor de susținere a posturilor de radio mici, cu audiență locală, care, în plus, au caracterul unor *radios associatives* („radiodifuziune asociativă") poate la fel de bine reprezenta o măsură de promovare a culturii [articolul 92 alineatul (3) litera (d) din Tratatul CE]. În speță, acest lucru este cu atât mai mult adevărat cu cât Fondul de susținere a difuziunii radiofonice servește, nu în ultimul rând, și susținerii acțiunilor în domeniile comunicării sociale de proximitate și integrării [61]. În orice caz, o dimensiune culturală a schemei de ajutor, cum ar fi facilitarea dezvoltării și expansiunii unei culturi locale a tinerilor în anumite orașe sau cartiere cu ajutorul emisiunilor de radio, nu poate fi, așadar, de la bun început exclusă [62].

78. Procedura de examinare care trebuie desfășurată și politica urmărită de Comisie în cadrul puterilor sale de apreciere cu privire la controlul ajutoarelor pot să difere în funcție de situația derogativă care se aplică în cadrul articolului 92 alineatul (3) din Tratatul CE. Astfel, de exemplu, în cadrul oferit de articolul 92 alineatul (3) litera (d), Comisia nu are voie să neglijeze misiunea generală de politică culturală ce revine Comunității în conformitate cu articolul 128 alineatul (2) din Tratatul CE [devenit articolul 151 alineatul (2) CE], ceea ce poate pleda în favoarea unei practici mai generoase în materia aprobării ajutoarelor de stat care vizează promovarea culturii.

79. Acesta este motivul pentru care Comisia ar fi trebuit să stabilească în mod precis dacă decizia sa se întemeiază pe articolul 92 alineatul (3) litera (c) sau pe același articol, litera (d) din Tratatul CE sau totuși pe o combinație a celor două situații derogatorii. Aceste exigențe nu sunt satisfăcute de scrisoarea sa din 10 noiembrie 1997. În această privință, nici legătura cu cele două decizii premergătoare nu servește drept explicație, deoarece acestea nu conțin de asemenea nicio indicație precisă cu privire la un temei juridic.

80. Prin urmare, deoarece decizia în litigiu lasă persoanele interesate și instanța în incertitudine cu privire la temeiul juridic

61 — Articolul 17 alineatul (2) punctul (5) din Decretul nr. 97-1263; în legătură cu acest subiect, a se vedea punctul 17 din prezentele concluzii.

62 — Politica culturală a Comunității se extinde de asemenea, în mod expres, asupra creației artistice și literare în sectorul audiovizualului [a se vedea articolul 128 alineatul (2) din Tratatul CE, devenit articolul 151 alineatul (2) CE].

care s-a aplicat, aceasta încalcă obligația de motivare rezultată din dispozițiile articolului 190 din Tratatul CE. Pentru acest motiv, decizia în litigiu trebuie declarată nevalidă [63].

2. Nelegalitatea pe fond a deciziei în litigiu:

81. Celelalte două motive de invaliditate invocate de instanța de trimitere necesită examinarea legalității pe fond a deciziei în litigiu.

82. În acest context, trebuie menționat cu titlu introductiv că, potrivit unei jurisprudențe constante, articolul 92 alineatul (3) din Tratatul CE conferă Comisiei o largă putere de apreciere cu privire la aprobarea ajutoarelor [64]. În consecință, în cadrul controlului efectuat cu privire la legalitatea modului în care a fost exercitată această libertate decizională, instanțele comunitare nu au voie să substituie aprecierea Comisiei cu propria lor apreciere, ci trebuie să se limiteze la verificarea absenței unei erori vădite în aprecierea faptelor de către Comisie și a unui abuz de putere [65] (verificare privind erori vădite de apreciere, respectiv abuzul de putere). În acest cadru, trebuie examinate în continuare cele două motive de nevaliditate.

a) Eroare vădită de apreciere cu privire la volumul resurselor bugetare puse la dispoziție pentru schema de ajutor

83. Pentru început, instanța de trimitere solicită Curții să cerceteze validitatea deciziei în litigiu plecând de la premisa formulată de Comisie și aflată la originea acestei decizii, conform căreia resursele bugetare alocate schemei de ajutor nu au fost majorate în perioada 1998-2002.

84. În mod neîntemeiat, Comisia încearcă să catalogheze această întrebare ca fiind lipsită de relevanță în ceea ce privește aprobarea schemei de ajutor și legalitatea acesteia. În cele din urmă, chiar și Comisia a acordat la acea vreme volumului resurselor bugetare o

63 — Hotărârea Comisia/Consiliul (citată la nota de subsol 48, punctul 22 coroborat cu punctul 9).

64 — Hotărârea din 22 martie 1977, Ianelli/Meroni (74/76, Rec., p. 557, punctul 11), precum și Hotărârea Steinike & Weinlig (78/76, Rec., p. 595, punctul 8); a se vedea în continuare Hotărârea din 12 decembrie 2002, Franța/Comisia (C-456/00, Rec., p. I-11949, punctul 41), și Hotărârea Atzeni și alții (citată la nota de subsol 27, punctul 84).

65 — Hotărârea din 14 ianuarie 1997, Spania/Comisia (C-169/95, Rec., p. I-135, punctul 34), Hotărârea din 5 octombrie 2000, Germania/Comisia (C-288/96, Rec., p. I-8237, punctul 26), Hotărârea Franța/Comisia (citată la nota de subsol 64, punctul 41), și Hotărârea Atzeni și alții (citată la nota de subsol 27, punctul 84); în mod asemănător, Hotărârea din 29 aprilie 2004, Italia/Comisia (C-372/97, Rec., p. I-3679, punctul 83).

atenție atât de mare, încât a considerat necesar ca, în cadrul notificării deciziei în litigiu, să menționeze în mod expres această întrebare în scrisoarea sa extrem de concisă din 10 noiembrie 1997.

85. În mod contrar opiniei pe care Comisia pare să o împărtășească, nici această întrebare nu se sustrage controlului jurisdicțional. Într-adevăr, deși Curtea recunoaște că aceasta dispune de o marjă largă de apreciere în ceea ce privește examinarea compatibilității ajutoarelor cu piața comună, o decizie a Comisiei poate – astfel cum am menționat deja [66] – să fie verificată de instanțele comunitare cu privire la existența unui abuz de putere sau a unor erori vădite de apreciere. În această privință, verificarea efectuată cu privire la existența unor erori vădite de apreciere se extinde, în special, asupra caracterului corect și complet al faptelor care stau la baza acesteia: instanța comunitară trebuie nu numai să verifice exactitatea prezentării elementelor de probă invocate, fiabilitatea și coerența lor, ci și să controleze dacă aceste elemente constituie ansamblul datelor pertinente ce trebuie luate în considerare pentru aprecierea unei situații complexe și dacă acestea sunt de natură să susțină concluziile deduse [67].

86. Prin urmare, supoziția Comisiei conform căreia resursele bugetare alocate schemei de ajutor nu au fost majorate în perioada 1998-2002 poate fi de asemenea verificată sub aspectul caracterului corect și complet al faptelor pe care aceasta a fost întemeiată și pentru a vedea dacă acestea pot să susțină concluziile deduse de Comisie.

87. În acest context, trebuie să se țină seama de faptul că, la momentul adoptării deciziei de către Comisie în 1997, nu putea fi încă stabilit volumul exact al mijloacelor care urmau să fie puse la dispoziția Fondului de susținere a difuziunii radiofonice din 1998 până în 2002, din moment ce el depindea de viitoarele venituri anuale obținute din taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului. Prin urmare, cu ocazia adoptării deciziei în litigiu, Comisia a fost nevoită să acționeze pe baza unor estimări.

88. Împrejurarea dacă, în cadrul acestor estimări, Comisia a săvârșit o eroare vădită de apreciere trebuie să fie considerată în funcție de informațiile de care aceasta dispunea la acel moment, adică în anul 1997 [68]. Cifrele referitoare la evoluția viitoare efectivă a resurselor bugetare care au fost folosite de Comisie și de guvernul francez drept argumente în cursul procedurii

66 — A se vedea în acest sens punctul 82 din prezentele concluzii.

67 — Hotărârea din 15 februarie 2005, Comisia/Tetra Laval (C-12/03 P, Rec., p. I-987, punctul 39), Hotărârea din 18 iulie 2007, Industrias Químicas del Vallés/Comisia (C-326/05 P, Rep., p. I-6557, punctul 76), și Hotărârea Spania/Lenzing (citată la nota de subsol 37, punctul 57); în același sens, Hotărârea Italia/Comisia (citată la nota de subsol 65, punctul 83).

68 — Hotărârea din 10 iulie 1986, Belgia/Comisia (234/84, Rec., p. 2263, punctul 16), Hotărârea din 26 septembrie 1996, Franța/Comisia (C-241/94, Rec., p. I-4551, punctul 33), și Hotărârea din 14 septembrie 2004, Spania/Comisia (C-276/02, Rec., p. I-8091, punctul 31). Potrivit Hotărârii Nuova Agricast (citată la nota de subsol 48, punctul 54), această jurisprudență este pertinentă în mod expres și pentru deciziile Comisiei din cadrul procedurii preliminare, atunci când este în discuție validitatea unei decizii de a nu ridica obiecții împotriva unui ajutor sau a unei scheme de ajutor, precum este decizia în litigiu.

desfășurate în fața Curții nu au putut fi cunoscute în anul 1997 și, ca atare, nu trebuie să fie luate în considerare în cadrul examinării efectuate din perspectiva actuală pentru a afla dacă, la acea dată, Comisia a săvârșit o eroare vădită de apreciere [69].

89. Cu toate acestea, printre faptele care au fost cunoscute încă din 1997 se numără și faptul că Decretul nr. 97-1263 [70] a făcut cel puțin posibil ca nivelul de impozitare aplicat publicității televizate să fie evident majorat pentru anii 1998-2002. Într-adevăr, în comparație cu reglementarea premergătoare din Decretul nr. 92-1053, plafonul admisibil pentru fixarea diferitelor eșaloane ale nivelului de impozitare a fost majorat prin Decretul nr. 97-1263 cu peste 46 % [71]. Asupra acestui aspect Régie Networks a atras, în mod întemeiat, atenția în cadrul procedurii desfășurate în fața Curții.

90. Cu siguranță, simpla creștere a plafoanelor admisibile nu trebuia să conducă în mod obligatoriu și la o majorare evidentă a nivelurilor de impozitare aplicate în mod efectiv; în conformitate cu articolul 2 alineatul 3 din Decretul nr. 97-1263, pentru fixarea acestora mai era necesar un ordin ministerial care nu trebuia să epuizeze în mod obligatoriu plafoanele amintite.

91. De asemenea, volumul resurselor bugetare care urmau să fie puse la dispoziția Fondului de susținere a difuziunii radiofonice pentru anii 1998-2002 depindea nu numai de nivelul de impozitare, ci și de valoarea bazei de calcul, adică de veniturile din publicitate obținute efectiv de debitorii taxei. Acestea pot să varieze de la trimestru la trimestru și de la an la an.

92. Totuși, la momentul adoptării deciziei în litigiu, având în vedere majorarea evidentă, cu mai mult de 46 %, a plafoanelor admisibile pentru nivelul de impozitare aplicabil publicității televizate, nu s-a putut exclude că Fondul de susținere a difuziunii radiofonice va fi dotat pe viitor cu resurse bugetare evident mai mari. Chiar dimpotrivă, această majorare a plafoanelor admisibile pentru taxa impusă publicității televizate lasă să se întrevadă o creștere a mijloacelor bugetare aflate la dispoziție, mai ales datorită faptului că partea principală a veniturilor provine din taxa impusă publicității televizate.

93. Cu toate acestea, nici din motivarea deciziei în litigiu, nici din alte elemente de care dispune Curtea nu rezultă că amintita majorare a plafoanelor admisibile pentru nivelul de impozitare ar fi fost analizată de Comisie, fără a mai lua în considerare motivul pentru care aceasta a considerat eventual respectiva împrejurare ca fiind lipsită de relevanță. În aceste condiții, trebuie să consi-

69 — Oricum, și cifrele prezentate de Comisie și de guvernul francez nu indică deloc o păstrare a nivelului, ci, din contră, o *majorare* – chiar dacă moderată – a resurselor bugetare vărsate anual în Fondul de susținere.

70 — Comisiei i s-a pus la dispoziție în cadrul procedurii de control a ajutorului un proiect al Decretului nr. 97-1263.

71 — În legătură cu plafoanele stabilite pentru valoarea taxei, a se vedea, mai sus, punctul 10 și nota de subsol 8 din prezentele concluzii.

derăm că decizia Comisiei nu s-a întemeiat în orice caz pe toate faptele pertinente de care aceasta a avut cunoștință la momentul adoptării deciziei sale.

94. De aici rezultă că decizia în litigiu este afectată de o eroare vădită de apreciere și este, prin urmare, nelegală. Din aceste motive, aceasta trebuie declarată nevalidă.

b) Eroare vădită de apreciere datorită omisiunii de a lua în considerare modalitatea de finanțare a schemei de ajutor

95. În cele din urmă, Curtea este solicitată să se pronunțe asupra întrebării dacă decizia în litigiu este nevalidă, întrucât, la examinarea schemei de ajutor, Comisia nu a luat în considerare modul de finanțare – eventual incompatibil cu dreptul comunitar. Prin aceasta, instanța de trimitere face aluzie la faptul că taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului, în varianta sa valabilă pentru anii 1998-2002, a fost percepută și pentru publicitatea difuzată din străinătate prin radio, care are ca destinație Franța, de ajutoarele obținute din Fondul de susținere a difuziunii radiofonice profitând doar serviciile de radiodifuziune sonoră prin unde hertziene stabilite în Franța.

— Observație introductivă

96. După cum s-a menționat deja [72], articolul 92 alineatul (3) din Tratatul CE conferă Comisiei o largă putere de apreciere cu privire la aprobarea ajutoarelor, motiv pentru care controlul pe fond al deciziilor este limitat în fața instanțelor la erori vădite de apreciere și la existența unui abuz de putere.

97. Puterea de apreciere a Comisiei este supusă anumitor limite și este de competența instanțelor comunitare să le verifice; acestea trebuie în special să se asigure că, în deciziile sale adoptate în cadrul procedurii de examinare a ajutoarelor de stat, Comisia nu poate niciodată adopta soluții care să conducă la un rezultat ce ar fi contrar dispozițiilor specifice ale Tratatului CE și principiilor generale ale dreptului comunitar, precum principiul egalității de tratament [73]. Un ajutor de stat care, prin unele dintre modalitățile sale, încalcă principiile generale ale dreptului comunitar, precum principiul egalității de tratament, nu ar putea fi declarat, așadar, compatibil cu piața comună de către Comisie [74].

72 — A se vedea punctul 82 din prezentele concluzii.

73 — Hotărârea din 21 mai 1980, Comisia/Italia (73/79, Rec., p. 1533, punctul 11), Hotărârea din 3 mai 2001, Portugalia/Comisia (C-204/97, Rec., p. I-3175, punctul 41), Hotărârea Franța/Comisia (citată la nota de subsol 64, punctul 30) și – în special, în legătură cu principiul egalității de tratament – Hotărârea Nuova Agricast (citată la nota de subsol 48, punctele 50 și 51).

74 — Hotărârile din 19 septembrie 2002, Spania/Comisia (C-113/00, Rec., p. I-7601, punctul 78), și Spania/Comisia (C-114/00, Rec., p. I-7657, punctul 104), cu jurisprudența citată; a se vedea în continuare Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, punctul 48) și Hotărârea Nuova Agricast (citată la nota de subsol 48, punctul 50 coroborat cu punctul 51).

98. La acestea se adaugă faptul că un ajutor de stat sau o schemă de ajutor nu are voie să modifice condițiile schimburilor comerciale și de concurență într-o măsură care contravine interesului comun [75]. Și de aici rezultă pentru Comisie obligația de a nu aproba niciun ajutor de stat sau scheme de ajutor care, în configurația lor concretă, încalcă dispoziții din Tratatul CE sau principii generale ale dreptului comunitar, deoarece o încălcare a dreptului comunitar nu poate corespunde „interesului comun”.

99. Faptul că o schemă de ajutor este incompatibilă cu dreptul comunitar și, prin urmare, „contravine interesului comun” poate rezulta, nu în ultimul rând, din modalitatea de finanțare [76]. Astfel, potrivit unei jurisprudențe constante, Comisia nu poate separa ajutorul propriu-zis de modul său de finanțare și trebuie să țină cont de acesta atunci când legătura sa cu ajutorul propriu-zis antrenează incompatibilitatea ansamblului cu piața comună [77].

75 — În acest sens, în mod expres, a se vedea articolul 92 alineatul (3) literele (c) și (d) din Tratatul CE, între formulările celor două dispoziții existând diferențe minore. Curtea a precizat între timp că interesul comun trebuie luat în considerare și în cadrul celorlalte situații derogatorii prevăzute la articolul 92 alineatul (3) din Tratatul CE, chiar dacă acolo nu este menționat în mod expres (a se vedea Hotărârea din 14 ianuarie 1997, Spania/Comisia, citată la nota de subsol 65, punctul 17, Hotărârea Spania/Comisia, C-113/00, citată la nota de subsol 74, punctele 66 și 67, și Hotărârea Spania/Comisia, C-114/00, citată la nota de subsol 74, punctele 80 și 81).

76 — Hotărârea din 25 iunie 1970, Franța/Comisia (47/69, Rec., p. 487, punctele 8 și 23); în același sens, Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, punctul 48) și Hotărârea din 14 aprilie 2005, AEM (C-128/03 și C-129/03, Rec., p. I-2861, punctul 45).

77 — Hotărârea Franța/Comisia (citată la nota de subsol 76, punctele 4, 8 și 17), Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, punctul 46), Hotărârea din 27 noiembrie 2003, Enirisorse (C-34/01-C-38/01, Rec., p. I-14243, punctul 44), Hotărârea din 15 iulie 2004, Pearle și alții (C-345/02, Rec., p. I-7139, punctul 29), precum și Hotărârea AEM (citată la nota de subsol 76, punctul 45).

100. În consecință, în cele ce urmează, trebuie examinat dacă în 1997, referitor la aprobarea schemei de ajutor franceze, a existat pentru Comisie o obligație de a examina și modul de finanțare prin intermediul taxei parafiscale asupra publicității difuzate prin radio. În cazul unui răspuns afirmativ, acest mod de finanțare ar fi reprezentat un aspect determinant pentru decizia de aprobare, a cărui neglijare de către Comisie ar constitui o eroare vădită de apreciere.

— Obligația Comisiei de a lua în considerare modul de finanțare

101. Potrivit unei jurisprudențe consacrate, în cadrul aprecierii unei scheme de ajutor, finanțarea prin intermediul unei taxe trebuie luată mereu în considerare de Comisie atunci când această taxă sau o parte a sa se prezintă drept parte integrantă a schemei de ajutor. Aceasta este situația atunci când între taxă și ajutor există *o legătură de alocare obligatorie* în sensul că venitul din taxă este alocat în mod obligatoriu finanțării ajutorului [78].

78 — Hotărârea din 13 ianuarie 2005, Streekgewest (C-174/02, Rec., p. I-85, punctul 26), și Hotărârea Pape (C-175/02, Rec., p. I-127, punctul 15), precum și Hotărârea din 27 octombrie 2005, Casino France și alții (C-266/04-C-270/04, C-276/04 și C-321/04-C-325/04, Rec., p. I-9481, punctul 40), Hotărârea AEM (citată la nota de subsol 76, punctul 46), Hotărârea din 15 iunie 2006, Air Liquide Industries Belgium (C-393/04 și C-41/05, Rec., p. I-5293, punctul 46), și Hotărârea din 7 septembrie 2006, Laboratoires Boiron (C-526/04, Rec., p. I-7529, punctul 44).

102. Contrar acestei jurisprudențe, Comisia a invocat în ședința din cadrul procedurii desfășurate în fața Curții faptul că finanțarea unei scheme de ajutor prin intermediul unei taxe trebuie să fie mereu luată în considerare de aceasta numai atunci când debitorii taxei și beneficiarii ajutorului se află în concurență unii cu ceilalți.

103. Poziția exprimată de Comisie nu reușește să ne convingă. Într-adevăr, constatarea că un asemenea raport de concurență există sau nu există presupune deseori evaluarea unor relații economice complexe, al cărei rezultat nu este clar de la început. De rezultatul incert al unei asemenea evaluări nu pot să depindă nici competența, nici misiunea Comisiei în calitatea sa de autoritate de control al ajutorului, nici întinderea obligației de notificare și a obligației de standstill care revine statelor membre în temeiul articolului 93 alineatul (3) din Tratatul CE [79].

104. Măsura în care debitorii taxei și beneficiarii ajutorului sunt concurenți nu reprezintă o *condiție* pentru luarea în considerare a finanțării cu ocazia examinării schemei de ajutor [80]. Existența sau inexistența unui asemenea raport de concurență poate să fie importantă cel mult pentru *rezultatul* acestei examinări, adică pentru întrebarea privind compatibilitatea schemei de ajutor cu piața comună [81].

105. Acesta este motivul pentru care, în cele ce urmează, ne vom orienta doar după criteriul deja amintit, derivat din jurisprudența anterioară, conform căruia importantă este legătura de alocare obligatorie dintre taxă și ajutoarele finanțate prin intermediul său.

106. În speță, toate informațiile de care dispunem susțin existența unei asemenea legături de alocare obligatorii.

107. Încă din formularea dispozițiilor franceze în materie rezultă deja că între perceperea taxei parafiscale asupra publicității difuzate prin intermediul radioului și finanțarea ajutoarelor destinate susținerii difuziunii radiofonice există o legătură clară. Astfel, taxa era în mod expres „destinată

79 — În consecință, Curtea a precizat de asemenea în cadrul Hotărârii Streekgewest (citată la nota de subsol 78, punctul 21) că articolul 93 alineatul (3) a treia teză din Tratatul CE trebuie interpretat în sensul că poate fi invocat de un justițiabil supus unei taxe care este parte integrantă a unei măsuri de ajutor și care a fost percepută cu încălcarea interdicției de punere în aplicare prevăzută în această dispoziție, independent de aspectul dacă justițiabilul a fost sau nu a fost afectat de denaturarea concurenței cauzată de această măsură de ajutor.

80 — Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, în special punctele 46-52) nu conține de asemenea nicio referire cu privire la eventuala cerință a unui asemenea raport concurențial.

81 — A se vedea, în legătură cu acest subiect, în special punctele 122-125 din prezentele concluzii.

finanțării" unui fond de ajutor pentru difuziunea radiofonică [articolul 80 alineatul (2) din Legea nr. 86-1067 coroborat cu articolul 1 alineatul (1) din Decretul nr. 97-1263].

108. Modul concret de funcționare a schemei de ajutor indică de asemenea că între taxă și ajutoare există o legătură de alocare obligatorie.

109. În primul rând, taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului reprezintă singura sursă de finanțare semnificativă a Fondului de susținere a difuziunii radiofonice [82]. Fiecare ajutor care este acordat din acest Fond de susținere este finanțat, așadar, în mod obligatoriu din această taxă.

110. În al doilea rând, taxa nu urmărește alt scop de utilizare decât finanțarea ajutoarelor acordate din Fondul de susținere a difuziunii radiofonice, în care se varsă întregul venit net obținut din această taxă (articolul 3 din Decretul nr. 97-1263). Prin urmare, cauza de față se distinge în mod decisiv de cauzele Pape și Casino France, în care Curtea a fost confruntată cu taxe parafiscale care aveau mai multe scopuri de utilizare și, prin urmare, nu serveau în exclusivitate finanțării schemelor de ajutor aflate în discuție [83].

111. În al treilea rând, ajutoarele acordate din Fondul de susținere a difuziunii radiofonice sunt dependente, în întregime, de venitul obținut din taxă [84] și în ceea ce privește volumul lor.

112. Pe de o parte, toate cele trei tipuri de ajutor sunt atribuite numai în limita fondurilor disponibile (articolul 7 din Decretul nr. 97-1263). Așadar, cu cât este mai mic venitul obținut din taxă, cu atât mai puține resurse bugetare stau la dispoziția Fondului de susținere pentru acordarea diferitelor ajutoare; aceasta poate avea drept rezultat, de exemplu, în cazul subvenției pentru instalare și al ajutorului pentru echipamente, faptul că fiecărui beneficiar al ajutoarelor i se va plăti mai puțin decât plafonul admisibil. Chiar și cu ocazia stabilirii anuale a baremului corespunzător subvenției pentru funcționare, se ia în considerare, astfel cum a fost invocat în cadrul ședinței, venitul care se preconizează a se obține din taxă.

113. Pe de altă parte, valoarea subvenției pentru funcționare, deosebit de importantă

82 — În acest context, omitem „veniturile diverse" *(recettes diverses)* care sunt vărsate ocazional în Fondul de susținere. Este vorba în cazul acestora, în primul rând, de plăți restante ale datoriilor rezultate din taxele aferente perioadei de impozitare anterioare, precum și de rambursări ale unor ajutoare deja acordate. Astfel cum rezultă din ședința desfășurată în fața Curții, aceste venituri diverse au valori neglijabile. Adăugăm că, în cele din urmă, asemenea plăți restante și rambursări reprezintă de asemenea sume de bani care își au originea în taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului.

83 — Hotărârile citate la nota de subsol 78 Pape (punctul 16) și Casino France și alții (punctele 55 și 56).

84 — Cauza de față se distinge, și în această privință, de cauzele Pape și Casino France și alții, citate la nota de subsol 78.

din punct de vedere practic, nu este limitată – spre deosebire de subvenția pentru instalare și ajutorul pentru echipamente. Valoarea sa poate fi majorată cu până la 60 %, această majorare fiind în mod natural cu atât mai generoasă, cu cât stau mai multe resurse bugetare la dispoziția Fondului de susținere, adică cu cât este mai ridicat venitul obținut din taxa parafiscală într-un anumit interval.

114. În al patrulea rând, faptul că ajutoarele sunt acordate de o comisie, iar această comisie dispune în fiecare caz de o marjă de apreciere, nu reprezintă un argument împotriva legăturii de alocare obligatorii. Și aceasta deoarece astfel de puteri de apreciere nu schimbă cu nimic faptul că întregul venit net obținut din taxa parafiscală este vărsat în Fondul de susținere a difuziunii radiofonice. Exercitarea puterilor discreționare nu poate în niciun caz să aibă drept rezultat în speță faptul că o parte a venitului din taxa parafiscală este folosită în alte scopuri decât cele trei tipuri de ajutoare pentru susținerea difuziunii radiofonice. În acest punct, cauza de față se diferențiază în mod clar de cauzele Pape și Casino France, în cadrul cărora autoritățile naționale competente puteau să stabilească pe baza liberei aprecieri dacă și în ce măsură venitul dintr-o taxă parafiscală trebuia afectat finanțării schemei de ajutor sau trebuia totuși să folosească unor scopuri cu totul diferite [85].

85 — Hotărârile citate la nota de subsol 78 Pape (punctul 16) și Casino France și alții (punctele 55 și 56).

115. În ansamblu, există, așadar, în speță, suficiente indicii care să susțină existența unei legături de alocare obligatorii în lumina căreia taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului să apară drept parte integrantă a schemei de ajutor franceze de susținere a difuziunii radiofonice.

— Eroare vădită de apreciere a Comisiei

116. Având în vedere legătura de alocare obligatorie existentă între taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului și ajutoarele finanțate prin intermediul său, referitor la aprobarea schemei de ajutor pentru perioada 1998-2002, Comisia ar fi trebuit să ia în calcul în 1997 și modalitatea de finanțare. Aceasta ar fi trebuit să examineze dacă respectiva modalitate de finanțare antrenează incompatibilitatea schemei de ajutor cu piața comună.

117. O asemenea examinare ar fi trebuit să aibă loc, în principal, în lumina dispozițiilor privind libera prestare a serviciilor, care constituie unul dintre principiile fundamentale ale Comunității [86] (articolele 59 și 60 din Tratatul CE, devenite, după modificare,

86 — Hotărârea din 4 decembrie 1986, Comisia/Franța (220/83, Rec., p. 3663, punctul 17), Hotărârea din 18 iulie 2007, Comisia/Germania (C-490/04, Rep., p. I-6095, punctul 64), și Hotărârea din 18 decembrie 2007, Laval un Partneri (C-341/05, Rep., p. I-11767, punctul 101).

articolele 49 CE și 50 CE) [87]. Societățile de radiodifuziune care difuzează emisiuni radio – inclusiv mesaje publicitare – dincolo de granițele intracomunitare exercită libera prestare a serviciilor [88].

118. În cadrul acestei examinări, Comisia ar fi trebuit să se preocupe, înainte de toate, de faptul că taxa parafiscală, în forma sa valabilă pentru perioada 1998-2002, nu a fost limitată la mesajele publicitare *difuzate* prin intermediul radioului *de pe teritoriul francez*, ci a fost percepută pentru toate tipurile de mesaje publicitare prin intermediul radioului *având ca destinație teritoriul francez*, cuprinzând, așadar, și mesajele publicitare difuzate prin intermediul radioului din străinătate și care aveau ca destinație Franța [articolul 2 alineatul (1) din Decretul nr. 97-1263]. Prin urmare, operatorii economici din străinătate au fost angrenați în vederea finanțării schemei de ajutor.

119. Într-adevăr, acest mod de elaborare a unei taxe parafiscale, privit izolat, nu pare să încalce libertatea de prestare a serviciilor. Astfel, modalitatea sa de percepere nu este ca atare discriminatorie, deoarece se aplică în mod egal pentru publicitatea radiofonică difuzată de operatorii economici naționali în Franța și pentru cea transmisă de operatorii economici din străinătate, având ca destinație teritoriul francez; de asemenea, valoarea taxei nu pare să cântărească atât de mult în balanță încât să se manifeste ca o îngrădire a liberei prestări a serviciilor [89].

120. Cu toate acestea, trebuie să se țină seama de faptul că, astfel cum s-a menționat deja, între taxa parafiscală și ajutoarele finanțate din veniturile obținute din aceasta există o legătură de alocare obligatorie. Privind cele două părți integrante ale schemei de ajutor în acest context, ni se oferă următoarea imagine: în timp ce societăți radiofonice naționale și din alte state (respectiv regiile care comercializează spațiul lor publicitar) trebuie să plătească taxa în egală măsură, doar societăți radiofonice cu sediul în Franța pot să beneficieze de ajutoarele provenite din Fondul de susținere, deoarece acest lucru este condiționat de deținerea unei licențe radio naționale.

121. O astfel de normă, conform căreia o taxă parafiscală poate fi percepută și pentru servicii furnizate de operatori economici din alte

87 — Interdicția specială privind impozitarea discriminatorie, statuată la articolul 95 din Tratatul CE (devenit articolul 90 CE) nu are ca obiect prestări de servicii, ci servește completării dispozițiilor privitoare la libera circulație a mărfurilor și la uniunea vamală (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 1 iulie 1969, Comisia/Italia, 24/68, Rec., p. 193, punctele 4 și 5). Principiul nediscriminării prevăzut la articolul 6 alineatul (1) din Tratatul CE [devenit articolul 12 alineatul (1) CE] nu poate fi de asemenea utilizat atunci când sunt aplicabile dispoziții speciale precum cele privind libera prestare a serviciilor (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 28 octombrie 1999, Vestergaard, C-55/98, Rec., p. I-7641, punctele 16 și 17, și Hotărârea din 11 decembrie 2003, AMOK, C-289/02, Rec., p. I-15059, punctele 25 și 26).

88 — În acest sens, a se vedea jurisprudența constantă privitoare la emisiunile televizate; a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 30 aprilie 1974, Sacchi (155/73, Rec., p. 409, punctul 6), Hotărârea din 18 martie 1980, Procureur du Roi/Debauve (52/79, Rec., p. 833, punctul 8), Hotărârea din 5 octombrie 1994, TV10/Commissariaat voor de Media (C-23/93, Rec., p. I-4795, punctul 13), Hotărârea din 29 noiembrie 2001, De Coster (C-17/00, Rec., p. I-9445, punctul 28), și Hotărârea din 13 decembrie 2007, United Pan-Europe Communications Belgium și alții (C-250/06, Rep., p. I-11135, punctul 28). În legătură cu difuziunea radiofonică, a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 26 aprilie 1988, Bond van Adverteerders/État néerlandais (352/85, Rec., p. 2085, punctele 14-16), și Hotărârea din 25 iulie 1991, Comisia/Țările de Jos (C-353/89, Rec., p. I-4069, punctele 22 și 23).

89 — În același sens, a se vedea Hotărârea 17 februarie 2005, Viacom Outdoor (C-134/03, Rec., p. I-1167, punctele 37 și 38).

state, deși de aceasta pot beneficia numai operatori economici naționali, poate ridica probleme în raport cu reglementările privind libera prestare a serviciilor. Într-adevăr, ea poate avea un efect protecționist, deoarece fiecare creștere a veniturilor societăților radiofonice străine obținute în urma publicității difuzate pe teritoriul francez mărește resursele bugetare ale Fondului de susținere a difuziunii radiofonice și face posibilă, în același timp, acordarea unor ajutoare mai mari în favoarea societăților radiofonice naționale [90]. În termeni simpli, s-ar putea afirma: cu cât este mai mare succesul înregistrat de întreprinderile din alte state cu serviciile oferite pe piața națională, cu atât mai mare este subvenția acordată unora dintre întreprinderile naționale care activează pe această piață [91].

122. Bineînțeles, atât admiterea unei discriminări, cât și a unui efect protecționist presupun caracterul comparabil al serviciilor vizate. Cu alte cuvinte, ar trebui ca societățile radiofonice ale căror mesaje publicitare difuzate în Franța sunt supuse taxei și societățile radiofonice care pot solicita ajutoare provenite din Fondul de susținere a difuziunii radiofonice să se afle într-un raport de concurență [92]. În măsura în care o societate radiofonică a transferat comercializarea spațiului său publicitar unui alt operator, aparținând aceluiași grup de întreprinderi, astfel cum s-a întâmplat, în speță, în interiorul grupului NRJ, poate fi necesar, după caz, să privim acest grup de întreprinderi în ansamblul său și apoi să examinăm concurența care există între acesta și alte societăți radiofonice, respectiv grupuri de întreprinderi, cu privire la cotele de audiență și la încasările din publicitate.

123. În cadrul procedurii desfășurate în fața Curții, guvernul francez a contestat existența unui asemenea raport de concurență. Pe baza informațiilor sale, partea principală a veniturilor din taxa parafiscală provine din publicitatea televizată, în timp ce ajutoarele acordate din Fondul de susținere nu sunt destinate posturilor de televiziune, ci posturilor de radio mici, cu audiență locală și care urmăresc, cu preponderență, obiective sociale, adică *radios associatives* („radiodifuziune asociativă”). Într-adevăr, guvernul francez recunoaște de asemenea că cel puțin o parte din taxa parafiscală provine din publicitatea difuzată prin intermediul radioului; în opinia sa, taxa afectează însă cu preponderență posturi de radio comerciale care sunt prea diferite de *radios associatives* – beneficiarii ajutorului – pentru a se afla într-un raport de concurență real cu acestea.

90 — În același sens, referitor la taxa parafiscală franceză impusă pentru produsele textile, a se vedea Hotărârea Franța/Comisia (citată la nota de subsol 76, punctele 20 și 21).

91 — Cauza ar putea fi examinată, în plus, din punctul de vedere al libertății de stabilire, și anume cu privire la o anumită discriminare a întreprinderilor din alte state membre în raport cu cele naționale referitor la dreptul de a primi ajutoare. Curtea s-a confruntat deja cu o problematică asemănătoare în Hotărârea din 25 octombrie 2007, Geurts și Vogten (C-464/05, Rep., p. I-9325, punctele 18-22); a se vedea de asemenea Hotărârea din 10 martie 2005, Laboratoires Fournier (C-39/04, Rec., p. I-2057, punctele 15 și 16, cu privire la libera prestare a serviciilor).

92 — În același sens, a se vedea Hotărârea Franța/Comisia (citată la nota de subsol 76, punctul 20), unde se face referire la „randamentul [taxei] asupra produselor concurente”.

124. Contrar celor opinate de guvernul francez, Régie Networks a invocat în cadrul procedurii desfășurate în fața Curții existența unui raport de concurență între debitorii taxei și beneficiarii ajutorului. În opinia sa, chiar dacă un post de radio care poate beneficia de ajutor nu difuzează, în sine, niciun mesaj publicitar sau doar foarte puține mesaje publicitare, preia, prin intermediul programului său, o parte din audiență, ceea ce poate conduce la o diminuare a cotelor de audiență înregistrate de posturile radio comerciale și, ca atare, în cele din urmă, la o diminuare a potențialului lor de a obține câștiguri pe piața locală a publicității radiofonice.

125. În cele din urmă, nu este de competența Curții să ia o poziție finală în cadrul prezentei proceduri cu privire la întrebările rămase deschise în legătură cu libera prestare a serviciilor și cu concurența existentă între diferitele societăți radiofonice. Dimpotrivă, analizarea compatibilității cu piața comună a măsurilor privind ajutoarele de stat sau a unei scheme de ajutor intră în competența exclusivă a Comisiei, care acționează sub controlul instanței comunitare [93].

126. Pentru finalitatea prezentei proceduri, este suficient să se constate că, în cadrul aprobării schemei de ajutor franceze pentru perioada 1998-2002, Comisia nu a analizat modul de finanțare și, prin urmare, nu a examinat, în special, care sunt consecințele care rezultă din acest mod de finanțare în ceea ce privește compatibilitatea cu piața comună. Întrucât, procedând astfel, Comisia a neglijat un aspect esențial pentru aprecierea schemei de ajutor, decizia în litigiu este afectată de o eroare vădită de apreciere. Chiar și numai pentru acest motiv, aceasta trebuie declarată nevalidă.

3. Concluzie intermediară

127. Astfel cum am arătat, decizia în litigiu este, așadar, nelegală în ceea ce privește mai multe aspecte, fiecare dintre acestea justificând în sine declararea nevalidității deciziei.

C — *În legătură cu limitarea în timp a efectelor declarării nevalidității*

128. În ipoteza în care Curtea – conform propunerii noastre – declară nevalidă decizia în litigiu, guvernul francez și Comisia solicită ca efectele acestei hotărâri să fie limitate în timp. Acestea își întemeiază cererea pe principiile securității juridice și protecției încrederii legitime și fac, în special, trimitere

93 — Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, punctul 45); a se vedea în continuare Hotărârea din 21 noiembrie 1991, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires și alții/Franța (cunoscută sub numele „FNCE“, C-354/90, Rec., p. I-5505, punctul 14), Hotărârea din 11 iulie 1996, SFEI și alții (C-39/94, Rec., p. I-3547, punctul 42), și Hotărârea din 18 iulie 2007, Lucchini (C-119/05, Rep., p. I-6199, punctul 52); în același sens, a se vedea Hotărârea Ianelli/Meroni (citată la nota de subsol 64, punctul 11) și Hotărârea Steinike & Weinlig (citată la nota de subsol 64, punctul 9).

la faptul că suntem în prezența unei scheme de ajutor care a fost notificată Comisiei, care a fost aprobată de aceasta și care a fost aplicată pe parcursul mai multor ani într-o multitudine de cazuri.

1. Observație introductivă

129. Tratatul CE nu stabilește în mod expres consecințele care rezultă în urma unei declarări a nevalidității pronunțate în cadrul procedurii preliminare. Având în vedere însă că trimiterea preliminară în aprecierea validității și acțiunea în anulare constituie două modalități complementare de control al legalității actelor adoptate de instituțiile comunitare prevăzute de tratat [94], este în spiritul unei jurisprudențe constante să se stabilească consecințele unei declarări a nevalidității prin analogie cu dispozițiile aplicabile hotărârilor în anulare, consacrate la articolele 231 CE și 233 CE [95].

130. În consecință, o hotărâre a Curții prin care, în cadrul procedurii preliminare, se constată nevaliditatea unui act comunitar are, în principiu, un efect retroactiv, la fel ca o hotărâre în anulare [96]. În plus, constatarea nevalidității unui act al unei instituții constituie un motiv suficient pentru fiecare instanță de a considera la rândul său actul respectiv ca fiind nevalid în vederea adoptării unei hotărâri [97].

131. Întemeiat pe principiul juridic exprimat la articolul 231 al doilea paragraf CE [98], Curții, care dispune de o putere discreționară în acest sens, îi revine libertatea de a determina concret efectele actului juridic în litigiu care trebuie menținute, în cazul în care estimează ca fiind necesar acest lucru [99]. În trecut, Curtea a făcut uz de această opțiune, în special atunci când considerente imperioase de securitate juridică privitoare la totalitatea intereselor aflate în joc în cauzele respective nu permiteau să se conteste perceperea sau plata unor sume de bani efectuată în temeiul acestei reglementări pentru perioada anterioară datei pronunțării hotărârii [100]. Aceste principii pot fi invocate cu succes și în speță.

94 — Hotărârea din 8 februarie 1996, FMC și alții (C-212/94, Rec., p. I-389, punctul 56), și Hotărârea Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul (citată la nota de subsol 40, punctul 40).

95 — Hotărârile din 15 octombrie 1980, Providence agricole de la Champagne (4/79, Rec., p. 2823, punctele 44 și 45), Maïseries de Beauce/ONIC (109/79, Rec., p. 2883, punctele 44 și 45) și Roquette/Franța (145/79, Rec., p. 2917, punctele 51 și 52), precum și Hotărârea din 29 iunie 1988, Van Landschoot/Mera (300/86, Rec., p. 3443, punctul 24), și Hotărârea din 8 noiembrie 2001, Silos (C-228/99, Rec., p. I-8401, punctul 35).

96 — Hotărârea din 26 aprilie 1994, Roquette Frères/Hauptzollamt (C-228/92, Rec., p. I-1445, punctul 17), și Hotărârea FMC și alții (citată la nota de subsol 94, punctul 55); în legătură cu efectele retroactive ale hotărârilor de anulare, a se vedea, cel mai recent, Hotărârea din 12 februarie 2008, CELF și ministre de la Culture et de la Communication (cunoscută sub numele „CELF", C-199/06, Rep., p. I-00469, punctele 61 și 63).

97 — Hotărârea din 13 mai 1981, International Chemical Corporation/Amministrazione delle finanze dello Stato (66/80, Rec., p. 1191, punctul 13), și Ordonanța din 8 noiembrie 2007, Fratelli Martini și Cargill (C-421/06, punctul 54).

98 — Articolul 231 al doilea paragraf CE vizează, conform formulării sale, doar regulamente, este folosit însă de Curte și cu privire la alte acte juridice; în legătură cu folosirea prin analogie a acestei dispoziții pentru decizii, a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 12 mai 1998, Regatul Unit/Comisia (C-106/96, Rec., p. I-2729, punctul 41), și Hotărârea din 28 mai 1998, Parlamentul European/Consiliul (C-22/96, Rec., p. I-3231, punctul 42).

99 — Hotărârea din 27 februarie 1985, Produits de Maïs/Administration des douanes et droits indirects (112/83, Rec., p. 719, punctul 18), și Hotărârea din 15 ianuarie 1986, Pinna/Caisse d'allocations familiales de la Savoie (41/84, Rec., p. 1, punctul 26).

100 — Hotărârea Pinna/Caisse d'allocations familiales de la Savoie (citată la nota de subsol 99, punctele 26-28), Hotărârea Silos (citată la nota de subsol 95, punctul 36) și Hotărârea din 10 martie 1992, Proceduri penale împotriva Lomas și alții (C-38/90 și C-151/90, Rec., p. I-1781, punctul 24).

2. Nicio menținere nelimitată a efectelor deciziei în litigiu

132. Cu toate acestea, trebuie să remarcăm că analizarea compatibilității cu piața comună a măsurilor privind ajutoarele de stat sau a unei scheme de ajutor intră în competența exclusivă a Comisiei, chiar dacă aceasta acționează sub controlul instanței comunitare [101]. Așadar, în cazul în care Curtea constată în cauza de față nevaliditatea deciziei în litigiu, Comisia trebuie să decidă din nou cu privire la compatibilitatea schemei de ajutor franceze cu piața comună, aplicând, prin analogie, dispozițiile articolului 233 primul paragraf CE [102]. Curtea nu are voie în niciun caz să anticipeze prin hotărârea sa noua decizie pe care Comisia o va adopta în cauză; în caz contrar, ar submina rolul acesteia de autoritate de control al ajutoarelor și ar compromite marja de apreciere [103] de care aceasta dispune la aprobarea ajutoarelor, în temeiul articolului 92 alineatul (3) din Tratatul CE [devenit articolul 87 alineatul (3) CE] [104].

101 — A se vedea, în acest sens, punctul 125 din prezentele concluzii, precum și jurisprudența citată la nota de subsol 93.

102 — O nouă examinare a schemei de ajutor franceze de către Comisie se impune în speță doar plecând de la considerentul că, pe baza informațiilor deținute de Curte, nu se pot aprecia de o manieră definitivă efectele pe care modalitatea de finanțare a schemei de ajutor o are asupra compatibilității acesteia cu piața comună; în special, trebuie clarificat dacă și în ce măsură debitorii taxei și beneficiarii ajutoarelor se află într-un raport de concurență (a se vedea în legătură cu acest subiect, mai sus, punctele 122-124 din prezentele concluzii).

103 — A se vedea în legătură cu acest subiect punctul 82 din prezentele concluzii.

104 — Faptul că, stabilind efectele în timp ale hotărârii sale, Curtea ia în considerare și prerogativele care revin Comisiei cu privire la aprecierea raporturilor economice complexe, este reliefat, de exemplu, în Hotărârea Providence agricole de la Champagne (punctele 43 și 45, ultima frază), Maïseries de Beauce/ONIC (punctele 43 și 45, ultima frază) și Hotărârea Roquette/Franța (punctul 52, ultima teză), citate la nota de subsol 95.

133. În aceste condiții, Curtea nu poate menține efectele unei decizii în litigiu pentru o perioadă nelimitată, ci numai pentru o perioadă de tranziție, și anume până când Comisia va decide din nou cu privire la compatibilitatea schemei de ajutor franceze cu piața comună, iar această decizie va rămâne definitivă, nemaiputând fi, așadar, atacată pe calea acțiunii în anulare prevăzute la articolul 230 CE.

3. Menținere provizorie a efectelor deciziei în litigiu

134. Cu toate acestea, considerente imperioase de securitate juridică, în special protecția încrederii legitime, pledează într-adevăr pentru ideea de a se dispune menținerea efectelor deciziei în litigiu pe perioada de tranziție amintită, până la o nouă decizie definitivă a Comisiei.

135. Într-adevăr, prezenta cauză privește o schemă de ajutor care a fost notificată în mod corespunzător Comisiei și care a fost aprobată de aceasta. Acordând încredere acestei aprobări, autoritățile franceze au considerat că taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului, încasată de acestea între anii 1998 și 2002, precum și ajutoarele acordate în aceeași perioadă din Fondul de susținere a difuziunii radiofonice au fost legale; de asemenea, și beneficiarii acestor ajutoare au considerat că avantajele astfel obținute sunt legale.

136. Or, o asemenea încredere nu beneficiază, în fiecare caz, în mod obligatoriu de protecție. În acest sens, Curtea s-a pronunțat anterior asupra unei situații în care Comisia decisese inițial să nu ridice obiecțiuni împotriva unei scheme de ajutor de stat în sensul că o astfel de împrejurare nu putea fi considerată că a putut da naștere unei încrederi legitime a întreprinderii beneficiare, din moment ce această decizie fusese atacată în termenele prevăzute pentru introducerea acțiunilor [105].

137. Totuși, împotriva deciziei în litigiu nu a fost formulată în cauza de față nicio acțiune în anulare în fața instanțelor Comunitare, în conformitate cu articolul 173 din Tratatul CE. Prin urmare, decizia în litigiu a devenit definitivă pentru cei care ar fi putut să o conteste, iar încrederea acordată caracterului său definitiv beneficiază, așadar, de protecție.

138. Beneficiarii nu au putut anticipa că decizia în litigiu urma să fie declarată nevalidă ani mai târziu de Curte în cadrul unei proceduri preliminare, mai ales că o asemenea procedură poate fi inițiată de o multitudine de instanțe naționale și nici nu este legată de respectarea unor termene, a căror expirare ar fi putut și ar fi trebuit să fie așteptată de beneficiari.

139. De asemenea, trebuie să ținem seama de faptul că, în urma aprobării schemei de ajutor, au fost percepute taxe și au fost acordate ajutoare în numeroase cazuri, pe parcursul mai multor ani. În afară de aceasta, astfel cum guvernul francez a susținut în mod plauzibil, ajutoarele acordate din Fondul de susținere a difuziunii radiofonice reprezintă pentru nenumărate posturi de radio mici și cu audiență locală o parte importantă din venituri. O eventuală solicitare de rambursare a ajutoarelor ar putea să pună în pericol existența unor posturi de radio și prin aceasta, în cele din urmă, ar putea constitui o amenințare pentru pluralitatea audiovizualului francez la nivel local [106].

140. În aceste condiții, nu am considerat adecvat ca beneficiarii ajutoarelor să fie expuși în mod prematur unor eventuale cereri de rambursare sau de plată a dobânzilor. La acest rezultat s-ar putea însă ajunge în cazul în care, în speță, Curtea constată nevaliditatea deciziei în litigiu fără a dispune, în același timp, menținerea provizorie a efectelor sale. Într-adevăr, într-o astfel de situație, toate autoritățile naționale ar avea obligația de a acționa în conformitate cu lipsa de validitate a deciziei în litigiu [107]. Acest rezultat este susținut, nu în cele din urmă, de hotărârea adoptată recent de Curte în

105 — Hotărârea din 14 ianuarie 1997, Spania/Comisia (C-169/95, Rec., p. I-135, punctul 53), confirmată recent prin Hotărârea CELF (citată la nota de subsol 96, punctele 66 și 67).

106 — Cu privire la importanța menținerii pluralității mijloacelor de comunicare în general, a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 26 iunie 1997, Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH/Bauer Verlag (C-368/95, Rec., p. I-3689, punctul 18); cu privire la importanța menținerii pluralității radiodifuziunii, a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 25 iulie 1991, Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda/Commissariaat voor de Media (C-288/89, Rec., p. I-4007, punctul 23), și Hotărârea United Pan-Europe Communications Belgium și alții (citată la nota de subsol 88, punctul 41).

107 — Hotărârea din 30 octombrie 1975, Rey Soda/Cassa Conguaglio Zucchero (23/75, Rec., p. 1279, punctul 51), Hotărârea din 2 martie 1989, Pinna/Caisse d'allocations familiales de la Savoie (359/87, Rec., p. 585, punctul 13), Hotărârea din 27 septembrie 2007, Ikea Wholesale (C-351/04, Rep., p. I-7723, punctul 67), și Ordonanța Fratelli Martini și Cargill (citată la nota de subsol 97, punctul 53).

cauza CELF, conform căreia acordarea unui ajutor trebuie considerată retroactiv ca fiind nelegală, imediat ce aprobarea acestuia a fost infirmată în urma unei acțiuni în anulare [108].

141. Or, ne exprimăm îndoiala că soluția găsită în Hotărârea CELF poate fi transpusă în mod integral într-o cauză precum cea de față. În special, trebuie să se țină seama de faptul că ajutorul care a făcut obiectul cauzei CELF nu a fost notificat Comisiei, în timp ce schema de ajutor aplicabilă în speță a făcut obiectul unei notificări, în sensul articolului 93 alineatul (3) din Tratatul CE, și a fost implementată doar după aprobarea sa.

142. Cu toate acestea, nu se poate exclude la momentul de față faptul că autoritățile naționale se vor orienta după jurisprudența CELF și într-o cauză precum cea de față. În special, s-ar putea ca instanțele naționale, în cadrul ordinii juridice naționale, să se vadă nevoite, chiar înainte de adoptarea unei noi decizii de către Comisie, în urma unor acțiuni formulate de concurenți, să dispună recuperarea ajutoarelor acordate și a dobânzilor sau să acorde daune interese [109]; de asemenea, instanțele naționale ar putea să dispună chiar de acum rambursarea taxelor impuse publicității radiofonice care au fost deja percepute și, prin urmare, să pericliteze stabilitatea financiară a Fondului de susținere a difuziunii radiofonice. Singura modalitate de a evita în deplină siguranță aceste rezultate este dispunerea menținerii provizorii a efectelor deciziei în litigiu.

143. Din aceste motive, propunem Curții să mențină efectele deciziei în litigiu până la momentul la care Comisia va decide din nou cu privire la compatibilitatea schemei de ajutor franceze cu piața comună, iar această nouă decizie va rămâne definitivă, nemaiputând fi, așadar, atacată pe calea acțiunii în anulare prevăzute la articolul 230 CE.

4. Consecințele menținerii provizorii a deciziei în litigiu

144. Dacă efectele deciziei în litigiu vor fi menținute în sensul pe care noi l-am propus, aceasta va avea următoarele consecințe pentru beneficiarii ajutoarelor și pentru debitorii taxei:

108 — Hotărâre citată la nota de subsol 96 (a se vedea în special punctul 63 din această hotărâre).

109 — Hotărârea CELF (citată la nota de subsol 96, în special punctele 52 și 53).

a) Situația juridică în perioada de tranziție

145. În perioada de tranziție, până la momentul în care va exista o nouă decizie definitivă a Comisiei privind compatibilitatea schemei de ajutor franceze cu piața comună, nu trebuie nici ca beneficiarii ajutoarelor să restituie ajutoarele pe care le-au primit între anii 1998 și 2002, nici ca administrația fiscală franceză să fie obligată să ramburseze cu titlu definitiv debitorilor taxei, cum ar fi Régie Networks, taxa parafiscală încasată între anii 1998 și 2002 [110]. Și aceasta deoarece aprobarea schemei de ajutor de către Comisie prin intermediul deciziei în litigiu își menține provizoriu efectele.

146. Cu toate acestea, menținerea provizorie a efectelor deciziei în litigiu nu poate să amenințe protecția juridică efectivă a acelor debitori ai taxei care, în conformitate cu dispozițiile de drept național aplicabile, au formulat deja – precum Régie Networks în speță – căi de atac cu scopul de a li se restitui taxele pe care le-au achitat [111].

147. Este de competența instanțelor naționale să garanteze această protecție juridică efectivă cu ajutorul modalităților oferite de dreptul național [112]. Astfel, instanța națională ar putea, de exemplu, să dispună *rambursarea provizorie* a taxelor achitate până la o nouă decizie a Comisiei sau să supună rambursarea *condiției suspensive* a existenței unei decizii definitive a Comisiei prin care să se stabilească că schema de ajutor franceză nu este compatibilă cu piața comună. Posibil este de asemenea ca instanța națională *să suspende acțiunea principală* până la data la care Comisia va adopta o nouă decizie cu privire la compatibilitatea schemei de ajutor franceze cu piața comună și această decizie va rămâne definitivă.

b) Situația juridică în cazul unei noi decizii pozitive

148. În condițiile în care Comisia, printr-o decizie definitivă, ajunge din nou la concluzia că schema de ajutor franceză este compatibilă cu piața comună, cererea de restituire a ajutoarelor acordate între anii 1998 și 2002

110 — În același sens, a se vedea Hotărârile Providence agricole de la Champagne (punctul 45, ultima teză, și punctul 46), Maïseries de Beauce/ONIC (punctul 45, ultima teză, și punctul 46) și Roquette/Franța (punctul 52, ultima teză, și punctul 53), citate la nota de subsol 95.

111 — În același sens, a se vedea Hotărârea Roquette Frères/Hauptzollamt (citată la nota de subsol 96, punctul 27) și Hotărârea FMC și alții (citată la nota de subsol 94, punctul 58); a se vedea de asemenea Hotărârea Pinna/Caisse d'allocations familiales de la Savoie (citată la nota de subsol 99, punctul 30) și Hotărârea Proceduri penale împotriva Lomas și alții (citată la nota de subsol 100, punctul 24).

112 — Cu privire la obligația care incumbă instanței naționale de a interpreta și de a aplica dreptul național procedural într-un sens favorabil protecției jurisdicționale, a se vedea Hotărârile Unibet (punctul 44) și Impact (punctul 54), citate la nota de subsol 40. Cu privire la dreptul justițiabililor de a dispune de o cale efectivă de atac care să le permită să obțină restituirea taxelor percepute cu încălcarea dreptului comunitar, a se vedea, de asemenea, Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation (C-446/04, Rec., p. I-11753, punctul 204), și Hotărârea din 13 martie 2007, Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation (C-524/04, Rep., p. I-2107, punctul 128, prima liniuță).

și rambursarea taxelor încasate în această perioadă sunt excluse atunci în mod definitiv.

149. Pentru motive de exhaustivitate, adăugăm că, într-un astfel de caz, beneficiarilor ajutoarelor nu li se poate solicita plata vreunei dobânzi aferente avantajului primit și, tot astfel, nu trebuie ca terțe persoane să fie despăgubite pentru acest avantaj.

150. Într-adevăr, Curtea a precizat în cadrul Hotărârii CELF [113] că decizia finală a Comisiei nu are drept consecință de a face conforme cu legea, *a posteriori*, actele de executare care nu erau valide pentru motivul că fuseseră adoptate cu încălcarea interdicției de punere în aplicare. Totuși, această afirmație se potrivește cazurilor în care ajutoarele de stat – astfel cum s-a întâmplat în cauza CELF – nu au fost notificate Comisiei în mod adecvat și au fost puse în aplicare, în orice caz, înainte de aprobarea lor. Ea reflectă îngrijorarea de a nu încuraja neglijarea obligației de notificare și a obligației de standstill prevăzute la articolul 93 alineatul (3) din Tratatul CE [devenit articolul 88 alineatul (3) CE] și de a garanta eficacitatea practică a acestor două pietre de temelie ale sistemului de control preventiv al ajutoarelor [114].

151. În consecință, jurisprudența CELF nu poate fi transpusă într-o cauză precum cea de față, în care schema de ajutor a fost notificată în mod adecvat Comisiei și a fost pusă în aplicare abia după ce a fost aprobată, deoarece, în cauze precum cea de față, obiectivul nu este de a preveni eventuale încălcări ale obligației de notificare și ale obligației de standstill, cu atât mai puțin de a sancționa încălcări ce au avut loc în mod efectiv. Dimpotrivă, trebuie să se garanteze că securitatea juridică și protecția încrederii legitime sunt luate în mod adecvat în considerare. Pentru a atinge acest obiectiv, noua declarare a compatibilității schemei de ajutor cu piața comună trebuie să producă efecte retroactive de la momentul la care a fost inițiată punerea în aplicare a schemei de ajutor.

c) Situația juridică în cazul unei decizii negative

152. Dacă, în urma unei noi examinări a schemei de ajutor, Comisia va ajunge totuși la concluzia că aceasta nu este compatibilă cu piața comună, atunci atât ajutoarele acordate între anii 1998 și 2002, cât și taxele încasate în această perioadă ar trebui considerate în mod definitiv ilegale.

113 — Hotărârea citată la nota de subsol 96 (punctul 40, prima teză); a se vedea, de asemenea, Hotărârea FNCE (citată la nota de subsol 93, punctul 16), Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, punctul 63) și Hotărârea din 5 octombrie 2006, Transalpine Ölleitung in Österreich (C-368/04, Rec., p. I-9957, punctul 41).

114 — Hotărârea CELF (citată la nota de subsol 96, punctul 40, a doua frază coroborat cu punctele 36 și 37); a se vedea, de asemenea, Hotărârea FNCE (citată la nota de subsol 93, punctul 16), Hotărârea van Calster și Cleeren (citată la nota de subsol 4, punctul 63) și Hotărârea Transalpine Ölleitung in Österreich (citată la nota de subsol 113, punctele 41 și 42).

153. În cadrul unei asemenea decizii negative, Comisia ar trebui să analizeze, prin luarea în considerare a protecției încrederii legitime, dacă este justificat să se pretindă Franței să solicite restituirea ajutoarelor deja plătite [115]; o asemenea dispoziție a Comisiei ar putea face, la rândul ei, obiectul controlului exercitat de instanțele comunitare.

154. Fiind parte integrantă a schemei de ajutor franceze, taxa parafiscală ar fi și ea afectată de efectele negative ale deciziei Comisiei și ar fi, prin urmare, de asemenea incompatibilă cu piața comună. Ca urmare, taxele plătite pentru perioada 1998-2002 ar fi fost percepute în mod ilegal și ar trebui să fie restituite. În temeiul unei jurisprudențe constante, justițiabilul are dreptul de a i se rambursa taxele care au fost percepute cu încălcarea dreptului comunitar [116]. Bineînțeles, modalitățile de rambursare nu trebuie să fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor acțiuni similare din dreptul intern (principiul echivalenței) și nu trebuie să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă rambursarea (principiul efectivității) [117].

155. Trebuie admis că, în cazul unei decizii negative a Comisiei, s-ar putea, așadar, să se creeze o situație în care debitorilor taxei li s-ar restitui taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului achitată de aceștia, în timp ce beneficiarii ajutorului ar putea probabil, din motive ce țin de protecția încrederii legitime, să păstreze ajutoarele primite în perioada 1998-2002. S-ar ajunge într-o oarecare măsură la disoluția legăturii de alocare obligatorii existente între taxa parafiscală asupra publicității difuzate prin intermediul radioului și ajutoarele finanțate din veniturile obținute din aceasta. Această împrejurare nu poate fi evitată dacă se dorește, pe de o parte, să se acorde beneficiarilor ajutorului protecția încrederii legitime care le revine acestora și, pe de altă parte, să nu se pericliteze protecția juridică efectivă a debitorilor taxei. Riscul incompatibilității cu piața comună este suportat de statul membru care a conceput schema de ajutor astfel încât să existe o legătură de alocare obligatorie între o taxă și ajutoarele finanțate prin intermediul acesteia; acest risc nu trebuie să fie suportat de debitorul taxei sau de beneficiarul ajutorului.

115 — Cu privire la luarea în considerare a protecției încrederii legitime cu ocazia examinării schemelor de ajutor, a se vedea, de asemenea, Hotărârea din 22 iunie 2006, Belgia/Comisia (C-182/03 și C-217/03, Rec., p. I-5479, punctele 147-167).

116 — A se vedea, printre multe altele, Hotărârea din 9 noiembrie 1983, Amministrazione delle finanze dello Stato/San Giorgio (199/82, Rec., p. 3595, punctul 12), Hotărârea din 14 ianuarie 1997, Comateb și alții/Directeur général des douanes et droits indirects (C-192/95-C-218/95, Rec., p. I-165, punctul 20), Hotărârea din 30 martie 2006, Uudenkaupungin kaupunki (C-184/04, Rec., p. I-3039, punctul 54), Hotărârea Test Claimants in the FII Group Litigation (citată la nota de subsol 112, punctul 202) și Hotărârea Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation (citată la nota de subsol 112, punctul 110).

117 — Hotărârea din 16 decembrie 1976, Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland (33/76, Rec., p. 1989, punctul 5), Hotărârea din 27 martie 1980, Amministrazione delle finanze dello Stato/Denkavit italiana (61/79, Rec., p. 1205, punctul 25), Hotărârea Amministrazione delle finanze dello Stato/San Giorgio (citată la nota de subsol 116, punctul 12), Hotărârea Test Claimants in the FII Group Litigation (citată la nota de subsol 112, punctul 203), Hotărârea Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation (citată la nota de subsol 112, punctul 111).

VI — Concluzie

156. Având în vedere argumentele prezentate, propunem Curții să răspundă la cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de cour administrative d'appel după cum urmează:

„1) Decizia Comisiei Comunităților Europene notificată la 10 noiembrie 1997 de a nu ridica obiecții împotriva schemei de ajutor de susținere a difuziunii radiofonice, care i-a fost notificată de Republica Franceză (ajutorul nr. N 679/97), este nevalidă.

2) Efectele deciziei menționate la punctul 1 sunt menținute până când Comisia Comunităților Europene va decide din nou cu privire la compatibilitatea cu piața comună a schemei de ajutor notificate și această din urmă decizie nu va mai putea fi atacată pe calea acțiunii în anulare prevăzute la articolul 230 CE."